ПОДОРОЖ УЧЕНОГО ДОКТОРА ЛЕОНАРДО І ЙОГО МАЙБУТНЬОЇ КОХАНКИ ПРЕКРАСНОЇ АЛЬЦЕСТИ У СЛОБОЖАНСЬКУ ШВАЙЦАРІЮ

КНИГА ПЕРША

МАЙК ЙОГАНСЕН

І Коли подорожній сідає в човна на Бахтині, щоб їхати в Слобожанську Швайцарію, то коли він, цей подорожній, не вміє бачити, він нічого не побачить путнього.

Він залюбки погоджується, що дорога була довга і що дорога була курна — не жаль йому доріженьки, що куриться курно — сказав би він, коли б він умів оцінити курну дорогу.

Так само він готовий визнати, що була дуже труська дамба, і що був міст через якусь нетечу, що її переїжджаючи єсть порядок запитувати: невже ж це Дінець? Ніхто з них не знає, що ця фраза ріднить їх з тією легендарною бабою, яка, погостювавши

в Харкові в кума, розповідала потім у доповіді про подорож — а доповідь ця відбувалася перед хатою на колоді, де вже багато було налузано насіння — сказала в своїй доповіді:

„А в Харкові Дінець поганий!"

І хоч оця баба і передбачала пишний проєкт провести в Харків Дінець — проєкт почасти зреалізований фотографом Довбнею, бо фотограф Довбня, зробивши знимок Лопани, пофарбував її в усякі кольори, зробив утроє ширшою, намалював на ній пароплава, а над нею аероплана і навіть, здається, чи не пустив десь у береговій піні пухкеньку німфу в купальному костюмі — хоча баба це все передбачала, казавши, що в Харкові Дінець поганий, але подорожній ніяк би не згодився з тією бабою поріднитися.

Тимчасом баба могла б дечого навчити подорожнього — назвім його Леонардо — і умовмося, що він з фаху свого доктор і бачив усякі краї. Бачив справжню Швайцарію і сходив на Монблан, але не наважився зійти на Маттергорн, бачив справжню Баварію і, нехай буде, бачив червону Баварію підчас повстань у Німеччині і бачив також Нову Баварію.

Отже, Леонардо, подорожній і лікар, обіймаючи за талію, скажемо просто й без претенсій, Альцесту, не спостеріг нічого окроме куряви, дамби і нетечі, яку він ще й до того взяв за Дінець.

Але для легендарної баби (створеної нашою фантазією) було по дорозі багато цікавого. Був терофазеритовий завод і багато хат під терофазеритовими дахами, були ворота, що над ними стремів хрест — якимсь старовинним звичаєм, а самі ворота мало не всі були вимазані дьогтем — теж якийсь старовинний звичай.

Але надаремно фантастична баба копилила б губу, уявляючи собі дівку, в якої знайшлася самосійна дитина, чи, конкретніше кажучи, безкоровайний син. Буває, що старовинний звичай набуває нового змісту — так, доктор Леонардо обіймав рукою за талію

Альцесту, хоча вони сиділи не в кареті, а на лінійці. Так і хлопці парубочого віку мастять тепер ворота не тій дівці, що грішила, а тій дівці, що не схотіла.

Щулячи своє старе око (вигадане, як сказано нами), баба спостерегла б хатку з двома віконцями і забитими тепер дверима, що якось химерно виходили просто над призьбу. Це була колись монополька, сказала б баба.

А величезні три літери на терофазеритовім дахові тієї хати, літери М. С. П., що доктор Леонардо вважав за марку терофазеритової фірми, виявилося б були просто візитова картка і значили вони — Микола Семенович Половинка, а не Московська Сільська Промисловість, яка, відома річ, терофазериту не виробляє, а виробляє инші речі селянського вжитку, як от праліне, зефір, мікадо, крем-мокка і инше.

Так само доктор Леонардо не звернув достатньої уваги на каланчу, з верху якої невсипущий пожарний оглядає Слобожанську Швайцарію саме в ті дні і години, коли він не спить під грушею. Проминув він і невеличку камінну будову, що містить у собі електростанцію, а ще раніше, в Замості, не побачив повороту на Ззідьки.

Втім село Ззідьки, таке ж обшарпане і вбоге, як і саме Замостя, нічим особливим не цікаве. Тільки що і поворот на Ззідьки, і все Замостя, і мало не ввесь Зміїв — це самі городи. Всі садовлять баклажани, а кінець літа їх запаковується в коробки з лубу і везеться в Москву Зміїв — це місто баклажанів.

Щоб бути справедливим, треба сказати, що доктор Леонардо, піддержуючи на дамбі однією рукою Альцесту, а другою рукою портманто, указав їй на одинокий димар ліворуч десь за Мжею. Але й тут доктор Леонардо, занадто стурбований цілістю двох об'єктів, піддержуваних його правицею і лівицею, не встиг визначити точно, що то був за димар.

„Тут, мабуть, цегельня, о Альцесто“, сказав він, „де виробляють цеглу, з якої околишні селяни не будують своїх домів. Та й що инше може бути в такій містині! Може, якийся химерний фантаст сказав би, що це паперовий млин!“

„Ні, це не те“, обізвалася б вигадана моєю фантазією баба, коли б вона випадково опинилася б коло підводи. „Це не млин. Це в нас, бачите, бамажна хвабрика!“

Але в цей момент підвода перегнала б бабу, запʼявши її завісою куряви, і Альцеста так і не почула б слів цього нереального персонажу.

II Отож доктор Леонардо і донна Альцеста ще не сіли в човна на Бахтині, щоб їхати в Слобожанську Швайцарію, а, навпаки, допіру вʼїхали в місто Зміїв, і перед їхніми очима промайнули інваліди, що торгують хлібом. У Змійові хлібом торгують перекупки та інваліди і до цього затишного мі ця не доходить і поговір про те, що в Слобожанській Столиці хлібом торгують виключно греки по формулі: що ріг, то грек, що грек, то хліб. Так само не чували в Змійові й про війну, що її воюють харківські греки з Церобкоопом. Кожного місяця благородні елліни відступають церобкоопові ріг за рогом, подаючися на околиці скитського міста.

На базарі Леонардо і Альцеста спостерегли низку яток просто під небом, що нагадала їм життя рідної Італії, наполітанські житла і сонячне калабрійське вино.

Бо на ятках стояли безкраїми рядами пляшки, пляшки повні й пляшки порожні, а коло них мостився народ, закушуючи хлібом.

„Це не вино“, сказав доктор Леонардо; „це навіть не „хлібне вино“, як на Вкраїні називають картопляний спирт, розведений на шістдесят процентів водою. Це той питомий напій, що його дійсно роблять з хліба на Україні, а в Росії роблять з клюкви, бо там клюква заміняє людям хліб.

Це „куасс“ (kwass)!

„Я хочу попробувати цей „куасс“, сказала Альцеста. „Люба моя“ почав був Леонардо, але доктор Леонардо, хоч і подорожувавши довгі роки з Альцестою, ще не мав щастя любити її остаточно і повно, а тому він допоміг Альцесті зійти з приступців лінійки і підвів її до ятки.

Елегантною ручкою, затягнутою в лайкову рукавичку, Альцеста взяла шклянку, але негайно поставила її назад.

„Ти могла б сміливо пити, о Альцесто“, сказав Леонардо. „Сифіліс найбільше поширений у селах над річкою Уди, селах великоруських, де немає ні одного, хто не був би хворий. Ці старовинні оселі, старіші від усіх українських осадів, були основою для військових селищ державного експериментатора Аракчеєва. Він не мав повного успіху в своїх експериментах і виплекав у селищах тільки один бік військової доблести, а саме венеричні хвороби.

Але Зміїв — це відносно недавня колонія західніх українців, і тут сифілісу немає. Отже, ти могла б сміливо пити з цієї шклянки, о Альцесто!“

„Бач яка, щоб її пранці взяли!“ сказала перекупка услід Альцесті, що, мов злякана пташина, пурхнула назад до підводи.

„Чи вас везти до Провалля?“ запитав візник, мужчина на вигляд Ахіллес, а на прізвище Черепаха.

„Дорогий Черепахо“, одповів доктор, одсуваючи портманто. „Я хотів би, щоб ви повезли нас на Бахтин. І це не тому, що Провалля, від якого Зміїв дістав своє легендарне прозвисько, було б нецікаве для нас, бо великий і грізний мусив бути той Змій, що провалив землю і перший з сухих житніх полів глянув на вохку розкіш плавень, плес, заток і колін синього Дінця, а тому, що ми мусимо їхати човном від Бахтина, більше того, ми мусили їхати човном уже в початкові першого розділу цієї книги і в початку другого розділу цієї ж таки книги. Закони

фабули, милий Черепахо, непорушні й непохитні, як фізичні закони, що ви знаєте добре й самі. Згадайте, як ви, розповідаючи про спійману вами на доріжку щуку, казали своїм приятелям і иншому козацтву, що щука була не більша й не менша, як вісім фунтів завважки, а вже потім додавали, що щука тая перебила хвостом поводок і зірвалася, навіть не дійшовши до корми вашого дощаного човна. Отже, я мушу просити вас, друже Черепахо, скоряючися фабульним законам, везти нас на Бахтин".

III „Володько", сказав селянин Черепаха, звертаючися до свого коня, масти гнідої, „Володько, хіба вони понімають! Він заплатив мені рубля, щоб я їх віз у Бахтин, і я везу..."

„Володько!" сказав ще раз селянин Черепаха, поточився і впав коло возу на шлях. Альцеста зойкнула і затулила обличчя лайковими рукавичками. Але Черепаха уже звівся на ноги, вибрався на лінійку і хльоснув по коневі.

„Він, мабуть, пив багато куасс", сказала Альцеста.

Та Черепаха не погодився б із тим, коли б він чув ці слова. Він випив просто свою ранішню порцію, потішаючи себе, як і кожного дня, тим, що його скривдила баба-перекупка. Він згадував цей факт кожного разу вранці, коли особливо гостро відчувалася потреба випити, згадував мовчки й про себе.

А випивши, він починав про цей факт розповідати і завжди в тій короткій формі, в якій він звернувся до свого коня Володьки.

Увечері він вертався назад до Змійова, і вкрай роз'ятрений уже своїми власними промовами, випивав знову.

Другого ранку йому сильно кортіло випити, і він знову згадував про факт.

Так минало життя селянина-куркуленка Черепахи і його коня Володьки.

IV Коли подорожній сідав у човна на Бахтині, то перед його очима розгорнулася така картина. Ліворуч поблизу берега селянин Черепаха ховав

у кишеню паперового карбованця і, очевидно, лагодився їхати випивати. тільки-но востаннє повторивши свою коротку промову. Праворуч у човні вже сиділа Альцеста, поклавши ніжки на купу йору, вкинутого в човен, щоб не було мокро. Просто за спиною подорожнього, доктора Леонардо, скажімо, розлігся перший краєвид.

„Те, що ти бачиш перед собою, о Альцесто", сказав подорожній, „виключаючи звідси фігуру добре збудованого і добре одягненого чоловіка, доктора Леонардо, що, втім, зараз розбереться і зостанеться в самих трусах, те, що ти бачиш перед собою, виключивши цю фігуру, це ще не є Слобожанська Швайцарія. Це, я сказав би радше, Слобожанські Прерії, по яких, як ти можеш бачити в бінокля, пасуться не бізони, а довгорогі корови й бики сірої масти, сумирні й флегматичні онуки степового тура, що так безрезультатно носив на своїх рогах князя Мономаха. Вони скорилися людям, і їх привчили, принаймні, в коров'ячій їхній частині, давати людям молоко, лише зрідка перекидаючи дійницю.

„Навпаки, того птаха, що, як ти бачиш, ніби спинився над бором у долині, люди ще не привчили класти яйця і жити на дворі. Це степовий орел..."

„Це орел!" скрикнула Альцеста, хапаючи бінокля. „Я думала, це ворона. Невже ж тут ще є орли!"

„Це степовий орел", сказав доктор Леонардо. „В бінокль тобі видко його тупі, незагострені крила. Один такий орел сидів тут, у зміївському лісництві, років двоє тому, поки його не перевезли в Слобожанську Столицю. Я дізнався про це з еспанських газет.

Тепер подивися на цей широкий поділ, на ці сотні озір, колін і заток. Ліворуч ти бачиш піскову дюну і на ній бір. Праворуч од нас — Бахтин, а далі почнуться гори. Колись увесь цей поділ був одна широчезна синя ріка, і це було не за царя Томка, коли була земля тонка, а значно пізніше, приміром, за князя Мономаха.

Навіть доплив допливу допливу цієї ріки, славнозвісна річка Лопань, колись була чималою рікою. Журавлівський крамар Нечипір Убийбатько міг би розповісти тобі про те, як у Лопані за його пам'яти ловили аршинних коропів і, навіть точно показати довжину такого коропа на своїм прилавкові. І в не таку сиву давнину, значно ближче до наших часів, коло молдавського млина утопився не зовсім тверезий візник.

Взагалі глибінь вод у всім Союзі колись була куди більша й страшніша. Є таке місто Ряжськ десь у Тамбовській губерні і перед вокзалом там є й досі чимала калюжа. Але, коли мій батько був ще студентом і віддавався всією душею своєю вивченню римського права, в тій самій калюжі перед вокзалом, випадково туди забрівши, утопився дорослий, нормального розміру кінь".

„Епіорніс, у яйцях якого і досі чорні тубільці носять воду, як у цебрах, зник, і ми вже ніколи - ніколи його не побачимо. Але ріка весною показує, яка вона була колись, коли вона затопляє ввесь поділ і лівим берегом для неї бір, а правим — ліс. Вона збиває телеграфні стовпи й примушує задончан ходити до лиманської церкви замість до зміївської. Вона збиває телеграфні стовпи й, покірні стихії, задончани тепер замість стовпів становлять соснові дрюки, зважившн, що все одно й стовпи знесло б водою. А раз знесе, то навіщо їх і ставити, вирішили задончани і пустили стовпи на сволоки..."

„Леонардо, любий", сказала Альцеста. „В дитинстві я була така ж розумна, як вони. Я не хотіла мити рук, бо вони ж усе одно забрудняться. Тепер я мию, правда, але ж я завжди, завжди ношу тепер рукавички".

Вона схопилася і простягла до Леонардо пару незвичайних рученят. Човен злегка схитнувся, і Альцеста оперлася правилкою на борт. Човен нахилився трохи направо, і Альцеста, в чарівнім зусиллі вирівняти

його, налягла на лівий борт. Човен перекинувся і накрив собою подорожнього, доктора Леонардо, і елегантну Альцесту, яку він ще не мав щастя любити остаточно і повно, хоч і подорожував з нею вкупі протягом довгих років.

Степовий Дінець неглибокий, і доктор Леонардо не злякався ні на мить. Домінантне почуття в його душі була радість. Він дочекався того моменту, коли можна врятувати Альцесту, винести її на руках на берег, зняти з неї щасливими руками її мокру одіж, піти з нею берегом, несучи в руках її ніжну білизну, і скромно дивитись на маленькі пальці ніг, що переступають у сонячній траві.

Вони йшли радісно і просто. Сонце стало в зеніті. Струмінь Дінця, підкрадаючись до берега, віяв злегка холодом, і Леонардо почав складати вірші. Він почував, що несе у руках своїх свою найщасливішу ніч, і довгі роки подорожи склалися в два мовчазні рядки:

Як ми з нею луками ішли,
Розцвітали луки на путі...

Він глянув назад на човен, на те місце коло осоки, де він виносив її на берег:

Під ногами не було землі
Ні плисти, ні стати, ні іти.

Альцеста теж оглянулася за ним. І от ступінь за ступнем склалися стопа за стопою.

В берегах давно дрімав Дінець,
Мов косар на спину спати ліг.
Вона глянула — й родився вітерець,
Вона стала — й вітерець затих.
Як заснув у небі білий шум
І забув плисти за океан,
Як перо, що ним тепер пишу,
В сонний затопилося стоян.

Сонце. Леонардо вже бачив, як воно заходить для нього, щоб дати простір його радості!

Як спалив зелену лісосіч
І погас гігантовий Ромен,
Як минали ніч і день, і ніч,
Як минали день і ніч, і день.

Я не можу засудити доктора Леонардо за те, що він склав такий ніжний вірш для неглибокої і неосвіченої женщини, яка ще й до того носила лайкові рукавички, а зараз ішла поруч з ним гола і несмілива в луках над сонним Дінцем.

Любов не хоче знати нічого про розумову нерівність і недостатню освіту. Може бути, що доктор Леонардо збирався перевиховати і навчити цю ніжну й капризну женщину, що гола тепер здавалася йому сімнадцятилітнім дівчам. Але можливо, що він і не збирався її перевиховувати і вчити.

Аджеж доктор Леонардо був зовсім не комуніст і навіть не громадянин Радянської Республіки. Як показує вже само його прізвище, він був італієць. У книгах невеличкої церковці недалеко Болоньї й досі можна знайти запис про те, як тридцять сім років тому у Александро Пацці, повіреного цієї самої церкви св. Франческа, народився син Леонардо Пацці.

Це й був наш подорожній, доктор Леонардо.

VI

Покиньмо на деякий час наших героїв, що скоро вже обсохнуть і одягнуться, не заглядатимемо поки-що в їхні душі, в яких уже доспіло щастя, не згадуватимем і того, що по самому тілу Леонардо, як вітер по струменю, пробігало тремтіння найтоншої, найніжнішої радости. Повернімось до вигаданої нами, абсолютно нереальної баби і до другого, на совість сказати, теж вигаданого, абстрактного персонажа — селянина Черепахи.

Уявім собі, що ці два алгебраїчні знаки зустрілися немов плюс і мінус у тім конкретнім геометричнім

місці, де вулички з Бахтину увіходять у базарний майдан. Баба, коли б вона була живою, реальною бабою, саме встигла б дійти до майдану і зустріти Черепаху, що, роз'ятрений незчисленними промовами до пасажирів і перспективою випити, промовляв уже сам до себе, хоч і дуже голосно.

„Балакаєш, дурню", суворо сказала б баба, „пожди, набалакаєш собі хліба. Овес будеш у мене брати, чи вже проп'єш і цього карбованця?"

„По чім овес, бабо?" спитав би селянин Черепаха, обережно уникаючи розмов на моральні теми.

„По три з половиною", одповіла б баба незаперечним голосом.

„Мабуть, так, що завтра заїду, а мо, й післязавтра", сказав би селянин Черепаха, одтягаючи скільки мога день тверезости.

„Післязавтра буде по чотири", сказала б баба, вирушаючи знову в путь.

Селянин Черепаха дуже хотів би сказати чортовій бабі, що за тижнів двоє овес буде в Змійові по сім гривень, бо буде новий, але утримався. Могло б статися, що після такої репліки баби овес подорожчав би ще на півкарбованця, а більше ніде вівса не добудешся. Ця баба, що-осени закуповувала тисяч зо дві пудів вівса по п'ятдесят копійок, а по весні і влітку продавала його по два, по три і по чотири карбованці за пуд.

Селянин Черепаха, бувши далеко розумніший за панів, бо пани, як він з'ясував собі вже давно, нічого не розуміють у селянських справах, цілком, одначе, визнавав розумову перевагу цієї баби. Сама механіка її вівсяних операцій видавалася йому хитрою і мудрою аж до геніяльности.

Черепаха сплюнув услід лихій бабі, викопав у кешені карбованця, зліз з підводи і, тримаючи карбованця в простягнутій руці, увійшов у кооператив.

Тимчасом на дорозі, де оце тільки ішла баба, вже нікого не було. Тільки дурман край дороги стиха

хитав колючою закуреною головою та десь далеко в дворі кудкудакала курка. Баби не було. Вона не повернула в вуличку і не зайшла в двір, і не злетіла на небо, і не провалилася крізь землю. Її просто не було — аджеж ми попереджали читача, що це персонаж вигаданий, суто абстрактна величина, алгебраїчний знак, а не жива людина. Баби не було, як не було й розмови про овес. Тільки дурман край дороги стиха кивав закуреною колючою головою.

VII

Захопившися апокрифічною бабою, ми покинули доктора Леонардо і його майбутню коханку Альцесту голих, ідучи попід берегом степового Дінця. Аморальний читач міг уже бо-зна-що подумати про них, зважаючи на небезпеку такої подорожи для двох ставних, живих людей з гарячою італійською кров'ю в жилах.

Але аморальний читач забуває, що доктор уже стримував свою пристрасть протягом довгих років подорожи і тим легше міг стримати її зараз протягом скількох годин чекання.

Леонардо спинився міркуючи. Вони могли б зараз вибратися на першу кручу, на якій уже було вирізано стільки ініціялів, дат, імен і любовних пам'яток. З цієї кручі вони могли оглянути ввесь поділ степового Дінця, Задонецький бір, у синій імлі великий лиман за бором, залізничий міст коло Якубина і десь далеко, під самим крайнебом, потяг. Вітер міг би донести до них у південній тиші немов потойбічний гуркіт вагонів і дихавицю паротяга. Праворуч за кручею вони могли б побачити вже й гори — ввійстя в Слобожанську Швайцарію.

Вони могли б і просто іти далі берегом Дінця аж до самої Гайдари. Вони могли, нарешті, знову сісти в човна і за водою дістатися до перших гір.

„Люба Альцесто", сказав доктор. „Я пропонував би знову сісти в човна. Правда, нам доведеться вертатися назад, але в нас багато часу, а фабульні закони невблаганні".

Альцеста нічого не казала, а стояла й дивилася в траву. Леонардо тихенько взяв її за руку і повів до човна.

Вони не балакали більше, Леонардо вигрібав, одкидаючися назад, а Альцеста, підстеливши під себе одежу, лежала на бушприті й дивилася в воду. Химерне зілля коливалося й вигиналося під струмом, витягалося в гаї, а між ними розривалися провалля і коридори, з яких злякано тікали перисті окуні й червонопері язі. Дно коридорів світило золотим піском, поволі ставало зеленіше, синіше і зовсім зникало в каламутній імлі, над нею ж метушилися риби. Дно човна шаруділо по лататтю і, затопляючи білі й жовті лілії, видушувало з них ефемерний грушево-медовий аромат. Зеленозолотий жучок вибрався з лілії на борт, повз поволі і, м'яко лоскочучи, зліз на руку Альцесті.

А над Леонардо носились чайки. Немов дні його довгої подорожи, вони проносилися перед очима, гострокрилі й світлі, і, здавалося, ні одна не верталася знову, а десь з білої хмари висипалися нові й нові легіони теплих сніжин і падали перед очима на ріку.

Дінцеві ж не було краю. Нешироκий і бистрий, він ховався за очеретом, повертав на схід на південь і знову на схід, ніс човна далеко-далеко в бік і раптом через довгі години знову пустотливо показував своє, уже раз перейдене водяне тіло десь за півсотні кроків праворуч.

Леонардо покинув весла й випростався в човні. Вони в'їздили в Слобожанську Швайцарію За ними відпливала сіть озір і колін, Кривець розвивався в Дінчик і йшов у велике плесо під Задонецьким хутором, ліворуч попереду лежало, як колосальне дзеркало, Біле Озеро. А просто попереду вогким подихом віяла озія темних лісових гір, ховаючи під кучмою ще незнаний підгірний Дінець. Леонардо стояв як скам'янілий, Альцеста підвела голову і мовчки дивилася на ліси. На мить стало зовсім

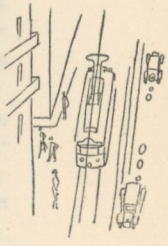

тихо, крекіт жаб ущух, гори несподівано затулили півнеба і застигли в чеканні.

„Альцесто, люба!“ тихо мовив Леонардо — і не зміг казати далі. „Альцесто“, сказав він з зусиллям. Вона повернула до нього голову і мовчки дивилася на нього глибокими вогкими очима.

„Альцесто!“ повторив Леонардо „Там... десь там... серед одежі лежать мої цигарки. Дай сюди, будь ласка. Страшенно хочеться курити“.

VIII

„Коли б я був не скромний медик, а прозаїчний лірик, яких, до речи, о Альцесто, дуже багато на Україні, і пишуть вони або вірші, що нічим не різняться від прози, або прозу, що нагадує дуже погані вірші, коли б я, о Альцесто, був прозаїчний лірик, я так спробував би передати тобі своє враження від Слобожанської Швайцарії.

„Подивись, наш човен впливає за тринадцятий поворот і враз змінюється весь ландшафт, неначе на сцені включили лісові лямпи замість степових.

„Вода стає темна, тиха й глибока. Вода стає вчетверо ширша, але три чверті її затуляє тінь лісових гір. Якби ти заплющила очі на тринадцятому повороті, тобі здалося б, що тебе перенесли з човном в инший клімат, на тринадцять градусів на північ. Тут прохолодно і вогко. Явори й дуби зійшли до темної ріки й закрили її риззям своїх рукавів. Човен минає останню затоку, і з лівого берега підійшли ясокори. Важка хмара причалила над велику ріку і спустила на ліс якорі.

„Ця гора затулила від нас пів світу, а це ж тільки перша, найменша гора. Друга вища, ще вища третя, четверта — виростатимуть гори на поворотах.

„Ти бачиш: у лісі спокійно й тихо. Вовки сплять у своїх лігвах далеко від ріки і вночі прийдуть пити воду. Людей нема, але дикі кози теж зайшли в саму глиб лісу.

„І от ти чуєш у цій тиші водяний звук, як нота, як трель дерев'яного інструменту в оркестрі. Він

то змовкає, то знову дзюрчить далеко, ніби якийсь птах перестрибує з гори на гору, нанизуючи за собою пасмо водявих, ледве сиплуватих, неокреслених туманних звуків.

„Цей птах з дерев'яним горлом — це перша флейта Слобожанської Швайцарії. Це співають дерев'яні дзвоники на шиї в корів, щоб можна було легко знайти заблукану тварину.

„Тепер подивися над ліс — бачиш над кронами його, що вже на самім шпилі гори, стоять прозорі прямовисні димові стовпи, ніби з десяток Авелів водночас запалили свої вогні в райському лісі. Вони злегка коливаються, коли набіжить вітерець, і потім знову випростуються вгору. Вони трохи сітчасті, ніби хтось простяг сушити вершії прип'явши їх до хмар і до лісу.

„Це, о Альцесто, комарі, і вони не над лісом, а над нами. В повітрі немає в нас точок орієнтації, і те, що летить над нашим носом, часто, здається нам, летить над далеким лісом.

„В історії полювання є не один випадок, коли мисливець хапався рушниці й стріляв у муху, гадаючи, що то качка летить над кущами.

„Ти давно чуєш, як межи водяві дерев'яні трелі втручається вищий, чистіший, довший тон.

„Це друга флейта, флейта-піколо Слобожанської Швайцарії. Ти можеш бачити, який піколо грає на цю флейту.

„Чи не здається тобі, що ці ластівки — от над горою, трохи ніби більші, ніж треба, і крила їх не такі серповидні. От пливе одна така ластівка, крила її складені правильним півмісяцем, крізь них просвічує сонце і дим! Ці крила блідооранжеві, а пера слабоблакитні.

„Це і є піколо. Це золотава щурка, як кажуть, єдиний залишок колишньої тропічної фавни, ще перед великою мандрою льодових полюсів землі.

„Дядьки називають цього птаха бджолоїдом, бо він полює залюбки на бджіл.

„А от над річкою шугнув куди яскравіший самоцвіт — він сидів на очеретині, коли його сполохав наш човен. Це королик-рибалка, так звуть його англійці, а в нас він називається синьовуд.

„І от що далі вглиб лісу запливає човен, то густіші й багатші стають звуки. До дерев'яних дзвоників і золотавих щурок долучається металевий тимпан, гострий і прикрий — це кричить чапля. Мов кларнетові півники в оркестрі, вистрибують дикі високі вигуки, це клехчуть яструби й соколи. І під усім тим, мов вечірній дзюркіт цвіркунів, розстелилася сіть голосів дрібного співочого птаства.

IX „Приблизно так або ще солодше я змалював би тобі, о Альцесто, ландшафт Слобожанської Швайцарії, коли б я був прозаїчний лірик.

„Але що я не прозаїчний лірик, а лише лікар-венеролог, Леонардо Пацці зпід Болоньї, я спробую якось инакше висловити тобі, о Альцесто, те, що я почуваю, при тій умові, що ти знову даси мені цигарку з числа тих, що є там... десь там серед одежі.

„Ми підпливаємо до Косача. Он там понад дубовим і ясеневим молодняком на горі стремить одиноке дерево.

„Здається, що це та сама гора, де козаки-ченці насадовили садки і який-небудь Дорош мав пасіку оддалік від козацького манастиря. Грицько Нечоса, инакше Потьомкін Тавридський, зруйнував це військове козацьке кубло з наказу вельмидержавної всесвітньої курви, цариці Катерини. Здається, що це та сама гора. На кручі її ти бачиш хтось вирізав своє прізвище — Перебийніс.

„Але не треба думати, о Альцесто, що це той самий Перебийніс, котрий просив мало, сімсот козаків з собою і рубав ляхам голови з плечей, а решту топив водою, вирізав на цій кручі своє молодече прізвище, дане йому за те, що, хлопцем бувши, він усім парубкам у своїм селі одним добрим ударом перебивав носи.

„Цей Перебийніс, я думаю, молодий хлопець з Змійова, комсомолець, працює він, мабуть, на паперовому млині і чи не грає й в футбол, де він уже не має нагоди перебивати носи, а хіба ноги ворожим бекам та хавбекам, коли прийняти гіпотезу, що він сам, цей молодий Перебийніс, грає лівого крайнього форварда або ж інсайда.

„Так, о Альцесто, здається, що це та сама гора. Ти бачиш, як там серед дубового і ясеневого молодняку стремить, мов зелена свіча, одиноке дерево.

„Це, мабуть, груша. Я бачу, о Альцесто, твій здивований жест. Звідки знає Леонардо, каже цей жест, що це груша, а не, приміром, берест, чи ще якесь дерево?

„Це, мабуть, груша, повторюю я. Вирубаючи ліси, українець залишає груші. В-осени в одну з субот його сім'я піде в ліс, узявши з собою міхури. Його жінка й діти наберуть повні лантухи диких грушок, маленьких і прикрих на смак. Вони попечуть ці грушки в попелі і вечорами їстимуть їх, як ти, о Альцесто, їси вечорами шоколадні цукерки Моссельпрому. Ця груша є селянський Моссельпром.

„Але й не так, о Альцесто, хотів я розповісти тобі про це дерево... Ти щось хочеш сказати?"

X Свідомий і освічений читач знає те, що каже нам наука фізіології про деякі людські потреби, а саме, що вони абсолютно невблаганні й неминучі. Сила цих потреб така, що, бувши затримані і невдоволені, вони крушать усе на своїм шляху: мораль, звичаї, закони, сімейні вузли, найдорогше для тих самих людей вони крушать, як лавина. Такий голод і така любов.

Але й инші потреби, рідше згадувані в книжках і зовсім не згадувані в віршах, силою своєю чи не більші від цих двох.

„Леонардо, любий", сказала Альцеста. „Я хотіла б зійти на цю гору".

Щось тьохнуло в грудях доктора Леонардо від цих її слів, від того тону, яким вона вимовила слово

„любий". Невже ж прийшов час? Невже ж зараз закінчиться його психічна подорож у душу Альцести?

„Ходім!" сказав Леонардо і скерував човна до берега. Він врізався в осоку. Альцеста легко стрибнула на берег і одштовхнула човна руками.

„Я піду сама, Леонардо", сказала вона з чарівною посмішкою на ніжних вустах. „Я зараз повернуся".

„Коли є сила, дужча за любов, то, мабуть, ця", подумав доктор Леонардо. Адже вони не розлучалися ні на хвилинку з самого рання.

І він знову почав дивитися на самітне дерево, що стреміло над лісом. Він глибоко замислився і не помітив, як за ним рознялися дві незрівняних руки і, тихо зімкнувшись, затулили йому очі. Леонардо ласкаво одвів руки і повернув голову. За ним у неглибокій воді під берегом стояла Альцеста.

„Я хочу сказати, Альцесто, про це дерево", мовив Леонардо.

„Я не знаю, що є чудесного в самітнім дереві, що винеслося над ліси і дивиться тобі просто в вічі. Може, воно манить душу тим, що за цею горою є знов далекі й незнані поля і знову гори, що немає краю твоїй дорозі і що тайна, за якою ти мандруєш на гори, розставши за першим верхів'ям, зараз же чудесно народиться за другим і так маюватиме цілий день, поки ти не прийдеш у ніч.

„Це дерево, як той потяг, що промчав повз степову станцію і навіки розтав для тебе в далині. Це дерево, як той сон, у якому ти пережила нарешті щастя і забула його на світанку. Воно, як той іґдразил. Ясен германської мітології, що вріс корінням у землю і що на нім тримається всесвіт.

„У того, хто створив нас з тобою, про це сказано краще й смутніше. Я думаю, що в нього більше пішло творчої сили на ці слова, ніж на нас з тобою, хоч я розумний і спокійний доктор Леонардо Пацці, а ти прекрасна Альцеста. Слухай.

XI „Ах, дерево у пам'яті глухій,
Що винеслось над обрій давніх літ
І так у полі зорянім заснуло.

Немов не зорі то були, а деревій
Райдеревом розкинувся над світом
І подолав полин, і переміг перій
І виріс в іґдразил,
— Морями, хмарами і снами оповитий.

Те дерево в дитячий край веде,
В туман, що закипає над рікою,
За ті горби, що десь за ними ген
Маює тайна і розтане знов,
В жита, що їх хоружий вітер
Жене за ті горби зустрітися, любов,
З тобою.

— Під деревом, що стало серед літа.

XII „Я сказав, що той, хто створив ці слова, створив і нас з тобою. Йому, що писав цю книгу, я не був вдячний через усе своє довге життя, бо моє щастя, майнувши переді мною, як та зоря, падало в безвість. Але сьогодні я дякую йому — ти розумієш за що — за те, чого ще ніколи не було на цій землі і що збудеться сьогодні, Альцесто. Я знаю, я почуваю це — Альцесто, голубко, ти й досі стоїш у холодній воді, люба!"

Він вистрибнув з човна, і вони пішли вгору; вони перейшли кущі і стали вибиратися на кручу. Перед самими очима їм ширяли золотаві щурки, листя лоскотало їм шию, і вони вибирались все вище й вище угору.

Наївна загорожа з свіжого гілля перепинила їм путь: десь по той бік гори в лісовім яру дзвеніли дерев'яні дзвоники. В загорожі вони побачили двері.

Я думаю, що тільки Леонардо побачив ці двері в білій стіні альпійської хатини, бо Альцеста, міцно вхопившися за руку Леонардо, не відривала очей від цієї давно знайомої, чужої руки, що зараз буде її власною, своєю рукою, бо вечір спадав на землю, і мусила скінчитись довга подорож Леонардо.

І Коли вчений доктор Леонардо і його майбутня коханка прекрасна Альцеста, через цілий день мандрувавши до Слобожанської Швайцарії, над вечір увійшли низенькими дверима у біле слобожанське шале, сіріч хату, то і читач наш, і читачка, і я сам були переконані, що скінчилася довга подорож доктора Леонардо і що його майбутня коханка, прекрасна Альцеста, зробилася під покровом ночи його теперішньою коханкою.

Там, у хаті колишнього легендарного дроворуба, а теперішнього древонасадця, одночасно з тим мало відбутися законіння нового життя у череві прекрасної Альцести.

Але того не було. І не було саме через корінну ріжницю, що існує наперекір сучасній науці, межи людьми і иншими тваринами, на цій землі сущими.

Святі отці покладали цю ріжницю в несмертельній душі, яка жила за часів тих святих отців тільки в людському тілі, та не жила в тілі тварин, русалок, мавок, лісовиків, чортів, чортиць, домовиків і иншого населення землі, яка й сама мала за тих часів форму не округлу, а пласку на манір млинця в морській сметані.

Та з того часу, як граматисти з'ясували, що бик, кінь і бегемот суть істоти одушевлені, як русалки стали служити за машиністок, лісовики — за лісоводів, а чорти стали служителями живої церкви (що з'ясовується в прокламаціях, виданих у Слобожанській Столиці святими отцями), ця ріжниця геть затерлася, бо сами святі отці нездольні тепер сказати, в якому тілі може перебувати несмертельна душа, а в якому вона перебувати не може.

Граматисти, що прийшли на зміну святим отцям і намість проблеми про число анголів на вістрю голки висунули проблему про виїдене яйце, а також про те, чи писати треба „клуб", а чи краще писати „клюб", беручи на увагу, що англійці, вигадавши це

слово, зовсім неправильно й безсовісно вимовляють його „клаб“, покладали ріжницю межи людьми й тваринами в тім, що люди можуть балакати, а тварини цього дару не мають.

Але осли, папуги, павіяни, сороки і вонючки, складаючи більшість самої великої корпорації грамотистів, написали стільки статтів та книжок і сказали стільки орацій та промов на тему про виїдене яйце, що стало зовсім ясно, що тварини мають дар слова, усного і друкованого.

Отже й ця ріжниця межи людьми та тваринами виявилася нереальною й несущою. І насправді зовсім не було б тепер способу одрізнити тварину від людини, коли б не одна маленька обставина.

Ця обставина не дозволила докторові Леонардо закінчити в ту ніч свою подорож і полюбити прекрасну Альцесту остаточно і повно, бо Альцеста була людина.

У тварин же ця обставина, навпаки, не лише дозволяє любов, а ще й сигналізує й стимулює епоху любови, що знає кожен, хто бачив по весні у ярах собак, чи бував на злучному пункті для коней.

II „Завтра це скінчиться, любий“, сказала вночі Альцеста, „і тоді ми будемо щасливі“. І вона цілувала Леонардо ще гарячіше, ще солодше. „Я боюся тільки, що не дістану тут, у твоїй Швайцарії, кипілої води“.

Леонардо мовчав. Він не був певний того, що потрібна саме кипіла вода. Аджеж доктор Леонардо знав, що, проходячи під сонцем скілька верстов, вода стерилізується, бо сама випалює в ній усі бактерії. Нарешті колишній дроворуб, а теперішній древонасадець міг розігріти машину, знайдену в руїнах Помпеї та Геркуланума, експортовану за сивої давнини до скитських країв і називану там самограєм.

Але не це бентежило душу доктора Леонардо.

Він ремствував. Він ремствував на природу, ремствував на прокляту ріжницю між людом і тваринами.

Доктор Леонардо, медик і природолюбець, ремствував на природу.

Він почував себе, як той подорожній у Слобожанській Швайцарії, що йшов лісами і йшов полями, переплив ав ріки й затоки, угрузав у пісках, воював з собаками, зомлівав від сонця і тремтів під дощем тільки для того, щоб, добігши до станції і побачивши потяг, почути, що на потяг нема квитка.

Він почував себе, як той середньовічний лицар, що через усе життя своє шукав свого лютого ворога з мечем у руці і, коли знайшов того ворога, заснулого й незбройного, під деревом, у нього не піднялася рука замахнути мечем.

Він почував себе, як той Дон-Жуан, що безліч кохав женщин, та не знаходив тієї, що шукав всією істотою своєю, і коли знайшов її, прекрасну і покірну, вже не зміг її покохати.

Так думав доктор Леонардо і не спав до самого ранку. А поруч з ним на запашнім сіні серед сокирок і дзвоників прекрасна Альцеста бачила сон.

Їй снилося, неначе з туманів вилітає велика сіра сереброкрила птиця і що та птиця і є вона сама прекрасна Альцеста. Їй треба летіти далеко-далеко за бір, що його верхів'я, мов чорні нагострені леза, мов мільйони мечів, стремлять у зеленяве небо удосвіта.

Їй було легко і весело летіти, так рівно і просто здіймалися крила і несли її над чорний гребінь бору. І от над самим бором вона знизилась і крила її шовковим шелестом стали черкати по іглиці дерев.

Вона знизилася над самим бором, і глиця легко і без болю вколювалася в срібне пір'я. Раптом вона відчула, що з тонесеньких ран від глиці точиться кров, вона подивилася вниз, і кожна крапля крови, упавши, ставала багряною суницею серед зеленого листя долі.

Що далі вона летіла, то дужче цебеніла руда, то рясніші родилися червоні суниці під зеленим листям недоліску.

І от у далині засинів Лиман. Немов половина неба, блискуча й ясна, упала на сиві старезні солонці,— такий був Лиман. У повітрі стало ще вогкіше, і над чагарником, ніби переступаючи крилами, промаяв білий крячок на Лиман. Уже вона відчувала прохолоду великого озера, уже вона летіла над осокою, як з-за Лиману почало рости колосальне червоне гало, голе й без вінця променів виткнулося воно з надводної імли. Це випливало на світ сонце, і от щось загуло, ніби далеко десь лев ревонув у солонцюватій пустелі. Сонце вийшло по пояс, і ще раз заревів лев. Осока скінчилася, вона була над водою, невидимий лев рикав, кінчаючи свою вранішню пісню. Альцеста прокинулася і стала прислухатись: лев рикав у сусідній хаті.

III „Це не лев", сказав доктор Леонардо і, підгорнувши свою руку під голову прекрасної Альцести, ніжно притулив її до себе. „Це також і не бугай-птиця гуде в очеретах. Це наш гостинний хазяїн, добрий древонасадець, прокинувшися від сну, гикає стародавнім селянським звичаєм. Ще одна нота, друга, потім тремоло — і він закінчить".

Альцеста знов заплющила довгі темні вії і трохи розкрила неописувані вуста. Голос гикнув ще раз і змовк. З сусідньої хати розлігся той самий голос, нижчий і чистіший. Древонасадець читав вірш:

Випливає чапля з туманів,
Тихо крилами моя махає птиця,
Мов у листя ранішніх лісів
З серця точить кров — і кров стає суниця.

І ще тихше канула за грані
І розтала десь за горами далеко
Чапля — може, то була лелека,
Потонула в сутіші багряній.

І над плахтою картатою полів
Що міцніше, що солодше спиться
В ніч любови, край останніх снів
Народилось сонце-полуниця.

Вірш одгучав, за стінкою народився такий звук, ніби хтось плював на шматок паперу. Далі все змовкло, і в хату вповз струмінь синявого солодкого диму.

„Цей дим", мовив Леонардо, „пояснить тобі все". На паперовому мішечку, в якому древонасадець приніс собі вчора ввечері з Змійова три фунти соли, був надрукований цей вірш. Він належить тому ж, хто створив нас з тобою, о Альцесто. Та що він, хто створив нас, народився на півстоліття раніше, ніж йому треба було народитися, то цей вірш, замість лежати на столі в древонасадця, пішов на паперовий мішок для соли.

Але й так древонасадець прочитав його. Тепер цей дим,— він зробив з паперу цигарку, загорнув у неї тютюн і закурив.

Єсть у цій химерній країні такі люди, що вважають, ніби курити махорку в віршеві є непростимий, безпросвітний вандалізм. Але я б цього не сказав.

Коли, проходячи вулицями Слобожанської Столиці, містяни бачать наполовину зідраний плакат, вони нахмурюються й насуплюють брови. Їм здається, що зривати плакат — це дике, нічим невиправдане хуліганство. Я розумію їх — вони прочитали в плакаті прекрасні лозунги, ті лозунги, що колись визволять усесвіт з-під капіталістичного гніту. Вони роздивилися яскравий енергійний малюнок, що в ньому ще раз був повторений той лозунг. Вони цілком сприйняли плакат.

Вони забули тільки одне — що в плакаті, окроме лозунгів і фігур, є ще одна субстанція, яку вони давно перестали помічати. Ця непомітна для нах субстанція, цей матеріяльний субстрат плакату — це папір.

По вулиці іде дядько; він прийшов пішки за півсотні верстов з свого села у Слобожанську Столицю добувати правди. Він ще не з'їв того хліба, що йому вдосвіта поклала в торбу його жінка. У нього ще єсть у широченному кисеті добра міцнюща махорка. Але він уже позавчора скурив весь шматок

газети, що його викинув йому з вікна пасажир м якого вагону. І от він, ідучи містом о тій ранній годині, коли службовці тільки беруться розпалювати примуси, а двірники замітають вулиці, побачив на стіні ПАПІР, багато паперу, стільки паперу, що все його село і два сусідніх хутори могли б, сівши кружка навколо, скрутити собі з того паперу по цигарці.

Невже ж ти тепер засудиш нашого доброго древонасадця за те, що, одірвавши від вірша рядок:

З серця точить кров — і кров стає суниця

бо з цього рядка найдовша могла скрутитися цигарка, тепер з синім солодким димом пихкає він ці теплі слова у незміряний простір ранішнього всесвіту!

— Тим більше, що він усе-таки сам попереду прочитав вірша, цей добрий древонасадець.

IV

„Чого ти шукаєш у моїм ридикюлі, о Леонардо?“ спитала прекрасна Альцеста. „Коли ти шукаєш там олівця, щоб записати вірша, або грошей, щоб заплатити деревонасадцеві за вірш, або, може, ти шукаєш у моїм ридикюлі отой вчорашній вечір — коли ти цього шукаєш, то там не знайдеш“.

„Я вже знайшов“, одповів доктор Леонардо і показав Альцесті невеличку міднобронзову цівку з яскравочервоним кінцем. На білій стіні губним олівцем прекрасної Альцести Леонардо змалював пурпуровою лінією Дінець від Змійова й до першої гори, ширшою одзначив кривавою смугою путь від першої до Козачої Гори, накреслив ліворуч Біле Озеро і ближче ліворуч — Косач з намистом озір аж до Білого Озера, намалював затоки й коліна Дінця за Короповим хутором і Тридінчя, що веде до Бешкинів. Сміливими штрихами накладав він на стінку лісові гори, що їх археолог назвав би „змієвим валом“, і взявся малювати верхній плив Дінця з Черемушної та Якубина до З'їдьок і паперового млина. Карта зростала й ширилася, уже вона доходила до долівки внизу і хапалася розгиллям своїм стелі вгорі,

а Леонардо все малював губною фарбою озера й затоки, й коліна... Зненацька олівець задирчав у його руці і наміть ясночервоної лінії полишив за собою на стінці тільки синю дряповину.

„Ти вималював увесь мій губний олівець!", скрикнула перелякана Альцеста. „Чим я тепер фарбуватиму вуста? Це був такий прекрасний закордонний олівець. Чи ж може твій древонасадець зварити мені хоч щось подібне у своїм самограї? Немилосердний, неуважний Леонардо!"

І, одібравши в нього недоламок олівця, вона уже зафарбувала йому червоним полум'ям його довгий класичний ніс і лагодилася прикрасити так само його високе чоло, коли розчинилися двері і в кімнату увійшов древонасадець.

„Самограй готовий", сказав він. „Коли я був молодий, я ходив дуже швидко, за одним ступнем, як надмуся, так і перемахну сажнів п'ять, а може, і вісім. Раз позпорилися ми з тестем, що він конем, а я пішки — хто раніше буде в Змійові. Він виїхав парою кіньми, а я так іду, немов не йду, а перелітаю сажнів чотири, п'ять, а то й десять. Прийшов, узяв хліба, оселедця, випив, закусив, а тесть ще онде — коло Провалля їде, парою кіньми. От так я ходив, а самограй готовий, а це ви їм здорово розмалювали носа!"

Древонасадець був чоловік високий і кремезний. Сиве волосся вистрижене, як щітка, рясно вкривало його круглу голову. Віспувате обличчя дивилося парою маленьких чорних очей, нюхало двома колосальними ніздрями, з яких, мов сталактити в печерах, звисало буйне волосся, воно ж росло з вух, з шиї, з кінця носа, з вилиць і з троглодитського підборіддя. Древонасадець міг би одночасно служити рекламою масти для волосся і рекламою безпечних бритов.

Як бритва подолівала на лиці древонасадця буйне волосся, так у душі його культура перемагала дикі селянські інстинкти.

Він працював тяжко, цей шостидесятилітній древонасадець. Що-дня він возив у своє шале воду в бочці — на собі — впрягаючися в брезентову шлейку. Він поливав свої дерева і косив межи ними свою люцерну. Цю люцерну він по тому зносив на собі в стіжки. Зібравши урожай, він ішов за дев'ять верстов пішки до Змійова, купував горілку і напивався п'яний. Напившися п'яний, він страшно осиплим голосом співав пісень.

Та він ніколи не забував попрохати вибачення в усіх за те, що він — неубуздані хохол — п'є горілку і співає вголос. А на великдень його культурність розцвітала повним цвітом. Він голив своє покопирсане обличчя, а також голив свій округлий череп. Далі він одягав білу сорочку і застібував її в горлі бронзовим ґудзиком. Після того він убирався в чорний сурдут з фалдами, взував нові чоботи, одягав нові нансукові штани, а на голову напинав чорного бриля котелком. Елегантно придержуючи котелка правою рукою, він у лівій покручував паличку з монограмою, люб'язно вклонявся направо й наліво сусідам і кожного разу ласкаво повертав голову на голій зморшкуватій, мов у черепахи, шиї.

Так акуратно жив і працював шостидесятилітній древонасадець у своїм шале на гірнім березі Дінця.

VI

Але ефемерна баба, створена нашою нестримною фантазією, коли б вона, ця ефемерна баба, ідучи далі з Змійова на Коропів хутір, проходила б повз шале доброго древонасадця, могла б ще багато чого розповісти з його біографії.

Уявіть собі, що ця фантастична баба іде стежкою серед молодої ліщини, що поросла на порубі трохи вище від хати доброго древонасадця. Я думаю, вам траплялося, ненароком наступивши на кінець великої сухої гілки, раптом почути хруст за своєю спиною і уявити собі постать когось, хто йде за вами — ще й вітер зашарудів у сохлім листі — ви трохи злякано оглядаєтесь і бачите, що на стежці нема нікого.

Тепер вам легко буде уявити собі, що на стежці не тільки зашаруділо листя, не тільки хруснула гілка, а й запахло злегка борщем і печеним хлібом, і бабиним потом — і от з-поза куща вишкандибала вона сама — легендарна баба.

Але тепер я вимагатиму від вас ще куди дужчого напруження уваги. Ви мусите уявити собі, що ця фантастична баба, яку нам так не легко було вивести втілену і втягнену в чорну з горошком спідницю на стежку поміж ліщиною, трохи вище від хати доброго древонасадця,— що ця фантастична баба є не просто собі баба, а перша жінка доброго древонасадця, яку він за голодних часів був вигонив з хати, щоб менше було їдців.

Я знаю, що уявити собі таку річ дуже нелегко. Тепер у нас не середньовіччя, щоб здоровий мужик міг мати за жінку якийсь привид, деякий фантом, таку собі алгебраїчну формулу замість справжньої живої баби Такі фантоми замість жінок тепер задовольняють тільки інтелігентську молодь, що боїться венеричної зарази і радше воліє мати діло з фантомами. Та все ж уявити собі сказане треба. Ця баба, уявімо собі, була першою жінкою доброго древонасадця.

Він вигонив її з хати взимку, її й двох дітей, щоб не об'їли його. Вона пішла десь світ за очі, одна дитина пропала, мов здимніла, а хлопець ходить з безпритульними і, кажуть, навіть з'являвся до древонасадця і пробував з ним балакати на дистанції. Балачка була недовга, бо древонасадець, добравши, в чім справа, бадьоро вскочив у хату й різво вибіг знову надвір, клацаючи по дорозі замком берданки і закладаючи в неї патрон.

Правда й те, що поцілити йому не довелося зовсім, бо безпритульний син зник у ліщині, і древонасадець, стріливши вслід, тільки обсипав шротом кущі.

Листя зашаруділо, хруснула якась гілочка, і все змовкло. На стежці нікого вже не було. Безпритульний

син щез. Старий ще раз дико вилаявся і увійшов у хату. Вітер ущух, і кущі, і стежка, і небо над ними застигли на мить, мов намальовані.

VII „Це моя рушниця", сказав древонасадець, показуючи Альцесті й Леонардо на світложовте ложе і темносиню цівку берданки. „Я як тільки її купив, то й поніс зразу до коваля — ми й одрізали дула на вершок або півтора, щоб дужче било".

„Не думаю, хазяїне, щоб ви гаразд зробили", сказав доктор Леонардо, „я запевняю вас, що законів балістики добре було додержано в цій рушниці, а тому вона тепер дуже розкидатиме шріт. Вона так розкидатиме тепер, що не тільки яка-небудь безпритульна дитина, а й доросла баба непоранена і незаймана проскочить крізь сітку вашого пострілу. Боюся я, що ви, зробивши чин обрізання над вашою рушницею, украй її попсували".

Але в цей момент щось хруснуло в ліщині — так чути було крізь відчинені вікна — і древонасадець, ухопившись берданки, вискочив надвір. Альцеста хутенько підбігла до Леонардо і сховала голівку в нього на грудях. Кучеряве, каштанове волосся лоскотало Леонардове лице, заповзало в вічі. Він цілував її ніжно і крадькома тішився з тонкого аромату дівочого тіла, волосся й туманних спогадів одеколоню, як з троїстого акорду, де одеколонь увіходив несподіваним, нелогічним бемолем. Він поволі повертав її голову лицем до себе, вона тихо заплющила очі, і їхні вуста стали помалу наближатися. І от Альцеста, хоч і з міцно заплющеними очима стояла вона, але побачила губи Леонардо зовсім близько від своїх уст. Є такий інстинкт — не подих, боронь боже, бо тільки зовсім невихована людина може дозволити собі дихати в таку хвилину — не подих і не погляд — бо очі чесно й солодко заплющені, а тільки інстинкт, що показує, коли вуста мають тихо зійтися. Ще міцніше заплющила очі Альцеста і зовсім злегка розкрила вуста...

Я почуваю, я цілком усвідомлюю собі мою повинність. Я знаю, що мушу вияснити перед читачем, хто саме з коханців — він чи вона — мають брати в свої губи губи коханої чи коханого, инакше сказати, кому належить право й обов'язок обіймати своїми вустами инші вуста.

Ще раз повторюю, що чесно доклав би всіх зусиль, щоб допомогти в рішенні цієї проблеми, але, на жаль, не маю ні хвилини, ані секунди часу.

Бо в той самий момент, коли Альцеста злегка розкрила вуста, над головами їх громом розтявся постріл . . .

VIII

Це стріляв древонасадець, що він, як успів уже забути неуважливий читач, вибіг на подвір'я з берданкою в руці і тим, власне, дав коханцям змогу поцілуватись.

Дуло ще куріло в його руці, він швидко бурмотів собі в бороду прокляття і пильно вдивлявся в ліщину понад подвір'ям.

Доктор Леонардо вистромився по пояс у вікно.

„Надаремно ви стріляли, добрий древонасадче", ласкаво мовив Леонардо. „Я вже мав нагоду пояснити вам, що не тільки який-небудь безпритульний птах, а й ціла доросла баба, ваша жінка (коли б ви мали жінку), непоранена й незаймана пройшла б крізь сіть вашого пострілу, бо рушниця ваша тепер страшенно розкидає".

Древонасадець нічого не одповів, а тільки бурмотів сам до себе якісь слова. Йому здалося за хвилину перед цим, що він побачив у ліщині на стежці свою першу жінку, котру він був вигонив із хати з дітьми, щоб не об'їдали його. Ще тоді він ясно й просто сказав їй, щоб не підходила до його хати і що инакше він її застрелить.

Вона давно вже вмерла, але що ж то шаруділо в ліщині і що це за баба ввиділася йому на стежці? Не може бути, щоб проклята баба була така живуща, щоб прийти з гробу до його хати й розповісти

його гостями, як її вигнано геть узимку, як один її син вештається з безпритульними, як другий син повернувся додому, а батько одрізав йому ногу й пустив старцювати, як ця одрізана нога принесла йому щастя, як він розторгувався, як став „інвалідом" без мит і податків торгувати в Слобожанській Столиці, а тепер ще оженився і збирається цього літа приїхати гостювати до батька. Не може того бути, щоб вона прийшла все це розповісти його гостям, розповісти про першого сина — безпритульного, другого сина — крамаря і про себе саму — покійницю!

— Але все ж таки, що ж то шаруділо там, у кущах?

Древонасадець загонив ще один патрон у берданку і пішов у ліщину. Він вийшов на стежку і пройшов нею скілька ярдів. Ліворуч у кущах щось хруснуло, він звів рушницю і націлив.

З-під листя випросталась колосальна фігура чоловіка з одною дерев'яною ногою.

„Це ви, батьку", сказав він холодним низьким голосом. „Я загубив ось тут ключа. Допоможіть, пошукайте, а то мені з одною ногою важкувато лазити попід кущами. Приїхали до вас на дачу. Клава он там сидить — узувається, чи що. Ви, знаєте, дивіться краще, коли б'єте з берданки горобців: Клава каже, що на неї щось згори сипнуло. Я так думаю, що це ваш бекасятник. А втім, їй не кажіть, бо злякається".

Він підняв ключа, допоміг Клаві встати, і вони всі троє поволі пішли до хати.

IX

Коли б Леонардо і Альцеста ще були б у хаті, вони не побачили б аніякого сліду ворожнечі межи батьком і сином, якому він колись одтяв ногу, щоб той краще заробляв, старцюючи. Син ставився до батька трохи звисока, як усе ж таки містянин, а не селюк, та й багатша людина. Батько поважав сина й лише зрідка перечив йому в тоні дідівської мудрости (а ця мудрість, водячися понайбільше на печі, не має великого впливу на господарювання).

Але Альцеста і Леонардо цього не побачили, бо вже вийшли крізь хвіртку на дорогу і спускалися до річки, несучи в руках троє весел, що з них третє вживається в Слобожанській Швайцарії замість керма. У лісі сопілка виспівувала схід сонця й поволі наближалася до подорожніх.

„Це чередник", сказав Леонардо, та коло древніх звуків дерев'яної флейти він не чув коров'ячих дзвоників, і серце йому стиснуло зловісне передчуття. Одинока й самітна співала сопілка, і чим - раз ближче вони підходили до неї.

„Ми попливемо з тобою, о Альцесто", сказав доктор Леонардо, „у тихі озера Слобожанської Швайцарії. Ми досі пливли рікою — он там коло Козачої Гори, де колись татари загнали козаків на кручу, женучи їх зі степу, і козаки пропали, упавши з прикрої височини в Дінець, коло цієї Козачої Гори кінчається перше пасмо гір, Дінець розливається в подолі Бешкинським і вже аж за Бешкинем знову підходить до другого пасма гір. Там починається Озірна Швайцарія.

„Забудьмо про доброго древонасадця й полишімо його вирішати свої сімейні справи з допомогою його непристріляної берданки. Тим паче, що навряд чи йому вдасться вирішити оті сімейні справи з достатньою радикальністю. Як я вже мав нагоду зазначити, крізь шротєву сіть його пострілу легко могла б пройти конкретна доросла баба, а не тільки та примара сімейного неладу, яку він забачив у кущах. Покиньмо його і подивімось на чабана, що так солодко грає на сопілку".

Це мовивши Леонардо, розсунув дерзке гілляччя молодої ліщини, покинув на стежці весла і зник у гущавині. Із самого рання Леонардо ні на мить не розлучався з прекрасною Альцестою, і тепер він почував непоборне бажання з нею на мить розлучитись. Він біг дуже швидко і умисне віддалявся від стежки, намацуючи в кешені останній номер італійської газети „Воче Дель Пополо".

„Леонардо!“ довго й тоскно залунав голос з далекої стежки. „Леонардо! Я тебе не бачу“.

Знову ліщина стяла серце доктора Леонардо пружними обіймами. Йому зробилося млосно, йому здалося, що він назавжди втратив Альцесту, що її ніколи не мав. Але було так, що він не міг зсунутися з місця, не міг би зійти з нього, коли б навіть древонасадець, узявши його за привид першої жінки, був би націляв його з непристріляної своєї берданки.

„Леонардо, ти покинув мене!“ ще раз проквилив ніжний голос Альцести і змовк. Ліщина тихо схилилася над доктором, його стало млоїти, на мить сонце пронизало корони дерев, і Леонардо зомлів.

Тимчасом Альцеста, ламаючи руки і спотикаючись об весла, що мертві лежали на лісовій стежці, бігла вперед. Перед нею щось хруснуло в кущах,— Леонардо! — скрикнула вона і кинулась до нього, але з кущів виросла гігантська незнайома постать.

У лівій руці постать тримала дерев'яну сопілку. Ласкаво посміхаючись, гігант підійшов до Альцести— а вона стояла перелякана й не знала, чи їй тікати назад, чи спитати про Леонардо.

„Я студент“, сказав гігант, „і прізвище моє Перебийніс. Мій прадід колись давно просив чимало — сімсот козаків з собою. Він рубав ляхам голови з плечей, а решту топив водою, як вам про це розповідав доктор Леонардо, коли ви пливли човном повз Манастирську Гору. Я допіру був вирізав своє прізвище на кручі, я бачив вас у човні. Я хотів гукнути з гори, бо ви завоювали моє сердце, але доктор Леонардо ...“

„Леонардо покинув мене“, тихо сказала Альцеста і з-під довгих темних вій поточилися дві великих ясних сльози. Студент узяв її за руки.

„Я грав для вас на сопілку“, просто сказав він. „Я грав мелодію про Перебийноса, мого прадіда. Забудьте про Леонардо!“

Він витяг з кишені номер газети, передостанній номер „Воче Дель Пополо“. Він розгорнув газету, обережно вийняв з неї шматок сала і показав газету Альцесті.

„Доктор Леонардо Паццї“, написано було в газеті італійською мовою, „як виявилося, зовсім не є доктор Леонардо Паццї. Установлено, що справжнє його прізвище Дон Хозе Перейра і що він зроду еспанець. Повідомляють...“

Але Альцеста не слухала далі. Розгніваним жестом вона наказала Перебийносові не читати.

„Еспанець!“ закричала вона. „Еспанець!“ і він наважився!.. він посмів!.. Спазми здушили їй горло, вона поточилася, повіка зімкнулися над вогненними очима. Перебийніс легко і зручно підхопив її правою рукою. Лівою він підібрав весла і побіг стежкою вниз до ріки.

Щось тепле й м'яке ласкаво залоскотало шию Альцесті. Вона опам'яталася і схопила рукою пухнате руно рогозу. Під собою вона побачила воду. Перебийніс стояв коло причалу і, тримаючи її правою рукою, одмикав човна.

„Як мені звати вас, мій спасителю?“ тихо спитала Альцеста.

Перебийніс не одповів нічого. Він одімкнув човна, заправив весла в бабайки, улаштував сало на носі, посадив Альцесту на кормі і двома могутніми ударами вигонив човна на середину ріки. По тому він звів голову, і його ясноблакитні очі зустрілися з темними очима Альцести.

„Ви можете звати мене Орестом“, сказав він. „По-нашому це буде Яресь. Ви чуєте, як солодко ячать бджолоїди і шугають над кручею. Ви бачите, які золоті їх тіла і які блакитні їх крила. Я, дужий і веселий, повезу вас у далекі озера“.

„Оресте! — Ні... Яресю!“ мовила Альцеста. „Подивіться, як грає вода під сонцем. Подивіться, як дугою зігнулася куга і в дузі найніжнішою плівкою

устряг водяний шар. Він грає сімома фарбами райдуги, він тремтить усіма фібрами своєї ефемерної душі, але він живе, і повз його вода, його мати, тече в далекі озера. Яресю! Наша зустріч — як це невічне водяне око — настане ніч — і назавтра його може не бути. Яресю! Пливім у далекі озера!".

„Альцесто! Вже минають гори і от вищі й буйніші підходять до берегів очерета. Мов кінне військо, стали вони коло води напувати коней, і значки їх хиляться і мають над головою. А коли звечоріє, вони стануть чорні й грізні, як незчисленні інтеграли у книзі професора Струве, що по ній мені, леле, доведеться складати іспит. Трудні ті інтеграли для козацького внука і селянського сина. Та я подолаю їх, як цей човен перемагатиме очерета в озерах, пробиваючи стежку. Дивіться, очерета стали мов кінне військо над водою. Вони кивають головами й списами, це вони кажуть вам, що я люблю вас, Альцесто!"

„Яресю! Вже минають гори і ліс на них тремтить. Він тремтить, і нікель сиплеться на нього з сонця, обсипе ясен, блисне в землю і знову займається на коронах. Ніби зелені шовкового паперу корони розмінюються на нікелеві галери і падуть униз, підкопуючи ясеневий бюджет. Нікелем блищать ясени і минають на горах. Вони видзвонюють вам, що я люблю вас, Яресю!"

XI Минули гори — Дінець розбився на Тридінчя, й пішов один на Гомільшу, один під дюни ліворуч, і один посередині. Перебийніс не вигрібав, бо човен сам нісся середнім Дінцем. Береги стисли його, він був як блискуча залізнича колія з двадцяти зеркальних рейок, щільно споєних одна з одною. Човен летів по сталевій смузі, качки хмарами здіймалися на луках і з свистом летіли над головою. На березі сидів кроншнеп і встромив кривий ніс у мулку землю надбережжя. Чайки-тічигки чвалали бурими крилами в повітрі і раптом, як сніг, сипалися на луках.

Просто перед човном мрів Черкаський Бешкинь.

„Через міст від Черкаського Бешкеня буде Руський Бешкинь", сказав Перебийніс. „Коли б я був ваш доктор Леонардо", додав він похмуро, „я почав би розповідати вам про слово Бешкинь і що може значити це тюркське слово, далі — що таке Черкаси і як воно вийшло, що воно, оце слово, означує український народ, а наприкінці, щоб зробити вам приємність ще раз сконстатував би, що Руський Бешкинь є село сифілітичне.

„Але я не доктор Леонардо (як, утім, і він не доктор Леонардо, а просто собі якийсь еспанець дон Хозе Перейра) і замість статистичних даних про сифіліс у Бешкині, розповім вам казку про Велику Любов, бо нарешті — що таке є й той сифіліс, як не знак від Великої Любови.

„На однім хуторі недалечко Дінця жив вікодавній мудрий дідусь-пасічник. Багато років він добував меду з вуликів, багато років райдужні бджолоїди ловили його бджіл, аж от одного року зазнав дідусь любови.

„Але полюбив дід не дівчину молоденьку і не ловку молодицю, і не стару бабусю. І не хлопця полюбив дід, як подумали б стародавні елліни, коли б довелося їм послухати моєї казки.

„Дід полюбив собаку — і собака полюбив діда. Укупі вони ходили на пасіку, і бджоли, поважаючи діда, шанували також його собаку. Уночі собака з'являвся на піч, і дід спав, поклавши сиву голову на його велике кошлате тепле тіло.

„І от завжди в любові буває біда, коли нерівні віком ті, хто люблять одне одного. Старий був дід, а собака був зовсім молодий, йому хотілося гасати на полях, полювати, ловити все, що лякалось і тікало. Отож одного дня собака задавив курку.

„Дуже гнівалися хазяї, сини дідові, але старий так сумував, що вони простили собаку. І знову щасливо жили дід з собакою, коли одного вечора собака не витримав спокуси і знов задавив курку.

„Коли дід це побачив, у нього аж захололо на серці, і він зробив те, проти чого опиралася вся його душа,— він узяв дрючка і з слізьми на очах побив свого собаку. Та не помоглося й це, і сини дідові, щоб не було шкоди в хазяйстві, посадовили собаку на цеп. Уже не міг дід обідати вкупі з улюбленцем своїм, ходити з ним на пасіку й гуляти в полі і тільки що-вечора приносив йому добрий шматок від свого злиденного обіду. І собака, сумний і невеселий, лизав дідові руку, аж сльози стояли тому в очах. І дід ішов сам спати на тверду незатишну піч.

„Уранці наклав дід у торбу хліба, вийняв у миску меду, накрив чистим рушничком і поніс продавати в місто. На цілий день ішов старий, тож, підійшовши до собаки, довго його гладив і потішав, а тоді оддав йому половину свого хліба, поцілував у писок і пішов геть у місто.

„Собака поривався, вив і скавчав, і стрибав на цепу, але дід уже вийшов з двору. І до кола, що на ньому прикутий був цеп, підійшли кури.

„Не знаю, як то сталося, тільки собака знов согрішив. Вибігли хазяї, бо була неділя і вони лежали в хаті, і, побачивши, що собака задавив курку, зарубали його сокирою і одтяли йому голову.

„Над вечір дід повернувся з міста. Він зберіг ще кусень хліба, а на гріш, що зверх карбованця прийшовся за мед, купив скибку кавбаси. Та, коли він увійшов у двір, собака не кинувся на цепу і не привітав його радісним криком. Дід підійшов до кола й побачив, що собаки не було.

„— Значить, сини схаменулися й спустили його улюбленця з цепу, — подумав дід. І він пішов у садок шукати собаку і умисне не гукав, щоб самому знайти улюбленця й дати йому поїсти.

„Він найшов його серед бур'яну — тільки якось чудно стояв собака і мовчки, зовсім незрушиме дивився на нього. Дід гукав і манив, але собака не

поворухнувся. Дід підійшов ближче і побачив мертву голову, настромлену на палю.

„Недовго постояв дід, а тоді зняв голову з палі, погладив її і обережно поклав у торбу. Узяв він і палю і уломив від неї саме стільки, щоб добрий був ціпок. Потім він повернувся, вийшов з двору і пішов світ за очі".

XII

Уже минули бешкинські луки, уже Три Дінці зіллялися в один і розляглися широким плесом, уже одна сага пішла за Черкаський Бешкинь, уже засиніло за мостом друге пасмо гір, а Альцеста все ще сиділа нерушиме й не сказала ні слова на Орестову казку.

Синілося друге пасмо гір, а за ним бовваніло ще щось, куди більше й величніше і ще синіше, і ще темніше.

„Гроза", сказав Перебийніс. Ще навколо пекло полуденне сонце, ще ні одної тіни не було на Дінці, а вже росла й набрякала сиза озія край неба. Дуже швидко вона неслася правим берегом, гору за горою вкривала тінь, сага за сагою темніли, і блиск сходив з води. Тінь грянула по Дінцю, очерета стояли зовсім тихо, далекий і грімкий розлігся гуркіт над горами.

„Я боюся, що буде дощ", сказала Альцеста, „а моє пальто зосталося в Леон... у цього підлого еспанця. Я промокну і застуджуся, і умру, мій Яресю — де ти мене поховаєш?"

Перебийніс не одповідав. Вибравши місце в лісочку на березі він скерував туди човна. „Ой наступає та чорна хмара", співав Перебийніс. і хмара справді наступала. Човен прянув об берег, Перебийніс вискочив і допоміг вийти Альцесті. Подержавши її трохи в руках, він ніби з жалем поставив її на землю і взявся до човна. Він рвонув, і човен — плюскнувши, як качка вискочив на берег. Тоді Перебийніс акуратно вийняв весла, добув з човна сало, віддав його Альцесті і, ухопившися край човна, враз перекинув його долічерева.

„До корчми гулять", доспівав він і, знову взявши Альцесту в руки, вигідненько влаштував її під кормою. Потім він нагорнув з одного боку човна піску, а з другого підпер борти гіллям. Після того він сам заліз під човна, а босі ноги, що не вміщалися під ним, витяг далеко вперед, так що вони мало не сягали води.

Налетів вітер, по воді пішли жмурки, вітер ущух і ліг штиль. Перебийніс саме встиг добре обдивитися рукою, чи Альцесті ніде не протікатиме, як грім ударив просто над головою, гунув шквал, грянув дощ, наче небо, як колосальна цистерна синього заліза, розривалося на друзки, гупало, лляло, знову рвалося і знову гупало і лляло.

Німий Дінець за Бешкинями враз ущерть наповнився звуками. Дощ сік дно човна, цебенів по дереву, мільйоном голок пронизав ріку, гілля тріщало, лист буяв і шумів, і буй-блискавка розривала залізну цистерну неба. Альцеста притулилася до Перебийноса як кошеня, він з насолодою витяг ноги ще далі під дощ, і вони сиділи мовчки, поки небесні грузовики гуркотали громовими рейками просто над їх головами.

На протилежнім березі над вербою проглянуло крізь хмарні кучми, як сльоза, чисте блакитне око, і Альцеста загомоніла.

„Ця дика, огидна буря, така, як твій народ, о Яресю", сказала вона. „П'яний селянин Черепаха, що люто б'є свого вірного коня Володьку; звір-древонасадець, що вигонив свою жінку з малими дітьми на мороз, одрубав свому синові ногу і тепер стріляє в кущі, коли думає, що то іде його жінка; люті пси, що забили дідового друга собаку і настромили голову на палю за те, що собака задавив якесь курча,— всі вони у стократ гірші й дикіші за цю бурю, вони огидні різники, ці люди. Чи не правда ж, Яресю?"

Грім викотив уже свої чавунні барила ген за Бешкинь на Коропів хутір, блискавиці мовчки блимали

десь далеко, і тільки дощ м'яко лявся ще над рікою і берегами. Перебийніс добув сопілку й заграв.

Дитячим голосом, мов дівчина-школярка, сопілка сказала, як щука-риба одбила од берега ряску, як було літо та й стала зима, як мороз морозенко скував воду, як прийшла красна весна і в гаї зелененьким орала дівчина воликом чорненьким. Коли сопілка про все це розповіла, Перебийніс звичайненько обтер її і сховав у кишеню.

„Альцесто!" сказав він. „Ти чула, як підчас однієї полярної екснедиції двоє італійців, закинуті серед льоду, забили і з'їли свого товариша норвежця, зжерли сирцем-сирового, бо не було вогню, щоб зварити з нього суп або хоч спекти, як шашлик на ріжні.

Може, ти скажеш, що це були дикі огидні звіролюди, і я думаю, що ти це й хочеш сказати. Але тому неправда — це були дуже хороші культурні люди, виховані, освічені люди, здатні до делікатних і ніжних почувань. Можливо, що це були доктори або й навіть професори.

Як же вони могли так некультурно зжерти свого товариша, сирового норвежця?

Народ, про який ти кажеш, дійсно чудний народ. Він створив чудесну музику і надзвичайне малярство, що його примітиви здаються паризьким мистцям за акме досконалости, небувале декоративне мистецтво. Він скомпонував епічні пісні, не згірші від кодексів Гомера. В особі своєї інтелігенції він навіть спромігся створити таку-сяку літературу та, хоч і паршивеньких, істориків літератури.

І от цей самий мистецький народ, що дорівнюється в художній умілості навіть негрському, а не тільки японському талантові, цей самий народ зовсім не розуміє краси. Краса для нього не існує.

У цій прекрасній ріці він убачає тільки деякий спосіб комунікації — можливість пересуватись довбаним човном. Крім того, він хижацькими методами винищує в ній рибу і в плесах її качок.

З м'якого ласкавого рогозу, що так тихо лоскотав тобі шию, коли ти сідала в човна, Альцесто, він плете рогожі і продає їх за безцінь у Слобожанській Столиці, продає їх за злиденні копійки, що та їх охоче заплатила б удесятеро, аби рогіз зостався красувати в затоках.

Більше того, в голодні роки він викопував саме коріння цього рогозу, винищуючи його зовсім, підсікаючи саме рогозове життя тільки для того, щоб собі пожерти і дітей тим корінням нагодувати. Уяви собі, вони жерли коріння рогозу, ці люди!

Ці гори для його просто нерівні місця, на яких не можна орати землю, а плеса, саги й затоки — це, на жаль, затоплені водою сіножаті.

Сама літня година, грандіозне сонце і ясне, і чисте, і ясне небо тільки нагадують йому, що треба б дощику на посів, а коли він дивиться на орні океани жита, створені його виснаженими руками, він замість упливати мрією за хвилями колосся, рахує, скільки копиць його він назбирає сей рік.

Ліс! Він хотів би вирубати цей ліс і продати його. Очерета! Він косить їх і укриває ними свою злиденну, погану хату. І навіть оту сіру чаплю, що летить над бором, він з'їв би, коли б міг її спіймати, хоча вона, та чапля, страшенно одгонить рибою.

Я син цього народу, Альцесто, і я викопував рогіз і їв його. Я спав під очеретяним дахом і я забив колись рудого собаку, щоб пошити собі на зиму шапку з його шкіри.

Тепер я викопую з книги професора Струве інтеграли. Я хочу вивчитись робити краще життя. Десять років, Альцесто,— це дуже короткий час, і за десять років трудно підняти життя, налигане двома стами років рабства".

Перебийніс виліз з-під човна. Дощ перейшов, Слобожанська Швайцарія вигравала під сонцем. Перебийніс одним легеньким рухом перекинув човна і в ту ж мить спіймав на руки злякану Альцесту.

Оберігаючи її шовкові панчішки і елегантні черевички від вогкости, він поставив її, наче порцелянову статуетку, в човна. Він одшукав сало і акуратно уклав його на носі човна. Далі він легенько піддав човнові коліном, і той вкупі з порцеляновою богинею плавко спустився на воду. Перебийніс улаштував весла і лагодився сідати. В цей момент щось зашаруділо в кущах, і на беріг вискочив бандит з рушницею в руках. Альцеста заніміла від жаху, Орест Перебийніс ураз повернувся ліворуч, колосальним стрибком упав у ліщину і зник з очей.

XIII Альцеста встигла тільки побачити, що бандит був увесь обсипаний тирсою, наче він замість грабувати подорожніх цілісінький день пиляв дрова. Обсипане білою тирсою обличчя бандитове на одну коротку мить здалося їй страшно і незрозуміло знайомим, ніби вона довгі роки що-дня бачила його уві сні. Але думки ці майнули Альцесті як блискавка, бандит, не спиняючись, кинувся до човна, у те місце, де було заховане сало.

„Яресю!" в смертельнім жахові скрикнула Альцеста. Бандит лівою загрозливо навів на неї рушницю, а другою рукою діставав з човна сало. Добувши його, бандит ступив до Альцести, вона заплющила очі й зомліла.

Довгі роки подорожи з доктором Леонардо, його любов до неї, остання подорож у Слобожанську Швайцарію, квас на базарі, селянин Черепаха, легендарна баба, добрий древонасадець, його жахлива біографія промайнули в її уяві. Немов у далині заграла сопілка, і раптом усе затулила гігантська постать Перебийноса...

З крахом хруснуло гілля, з кущів вилетів Орест Перебийніс і, підскочивши до бандита, одним могутнім ударом перебив йому носа. Бандит покинув рушницю і сало, схопився обома руками за ніс і втік у хащі, обтрушуючи все по дорозі білою тирсою.

Перебийніс підійшов до Альцести і ніжно поцілував її в напівроскриті вуста. Мов квітка лев'ячого

зіву, вуста її зімкнулись, вона відповіла довгим солодким цілунком і отямилась.

Сонце грало, як і раніше; до неї ласкаво посміхався Перебийніс, наче нічого не трапилось і смерть не дивилася їй у вічі з темного ока рушниці. Навіть сало, як і попереду, лежало спокійне і самовпевнене на носі човна.

Тільки на траві лежала рушниця, а в руці у Перебийноса виблискувала якась довга зубчаста річ. Перебийніс уклав її в човна, поклав також рушницю і, одштовхнувши від берега, взявся до весел.

„Бандит не дешево заплатив нам за напад, Альцесто", сказав він. „Він утратив пилку і він утратив рушницю, а здобув він тільки перебитий ніс. Але я не можу картати його за злочинні наміри, і мені трохи шкода, що я так неделікатно обійшовся з його носом. Я цілком розумію його — аджеж на човні він бачив сало! Людина, що їсть тільки пісний борщ з хлібом, а подекуди й без хліба, легко може забути про моральні закони і про священне право власности, коли побачить шматок сала у п'ятнадцять кубічних дециметрів завбільшки".

Альцеста стала в човні і дивилася ліворуч. Лисівський хутір стояв на пагорбі, і від нього починалися озера. Повні й тихі лежали вони в м'яких берегах очерету, і око відгадувало, що в очеретах тих частом немає берега, а знов починається якесь невидиме велике озеро. Рясною вкрилися рясно озера крайоруч, але всередині були тільки білі хмари в блакитному небі. Кущами ріс городинець у килимах ряски, ті кущі стриміли вгору, як хвости велетенських щук, що занурили голову в саме дно глибокого озера й так застигли.

„Яресю!" мовила Альцеста. „Починається Озірна Швайцарія. Я бачила Фірвальдштетське Озеро і Женевське Озеро в тій Швайцарії, що раніше постачала на ввесь світ швайцарів, а тепер постачає молочний шоколад „Тоблер".

Прекрасні ті озера і куди більші від цих, і вода в них ясна й блакитна. Але вони камінні й математичні, почуваєш, що в них усе ж таки не вода, а H_20, а колір її не небо, а анілін, і що все це зробили невтомні кубісти для епатації американських мільйонерів.

Оці озера не такі. Не думаєш про те, як їх наливав весною Дінець у яри та яруги, як вони бралися очеретами й лататтям, а почуваєш тільки, що повік не випити сірим волам цієї води і не розбити ряски качиній нації. Яке ім'я добереш ти цим озерам, Яресю?"

Перебийніс захопив правим веслом — і човен понісся на очерета. Він устав і, схопившись за зілля, втяг човна в гущавину. Перед човном Альцеста побачила вузесенький коридор межи мільйонів гнучких колон. Вгорі над колонадою простяглася така ж вузесенька стежка неба.

„Як тут затишно і спокійно", млосно зідхнула Альцеста. „Нас ніхто не бачить тут, Яресю. Ми самі".

Але Перебийніс не повернувся до неї. Він випихав човна веслом по стежці. Шелестів очерет, вгорі як заблимав високий свист, і в рямцях небесної стежки, немов на екрані кіно, на мить з'явилася низка живих хрестів. Свист голоснішав, виріс і затих — качки щезли з рямців, і свист їхніх крил розтопився в шумі очерету. Човен виплив у кругле й чисте озеро.

„Це Макортетик", сказав Перебийніс. „Він круглий і глибокий, як макотерть. За ним за очеретами пливуть Біле, Хрещате і Червоне Озера і увиходять у ліс до лісових озір".

Він знову сів веслувати й глянув на Альцесту. Вона відвернула голівку й дивилася назад в очерета.

„Альцесто!" покликав Перебийніс. „Чого ти шукаєш у пережитих, минулих очеретах? Перед нами далекі озера!"

Але Альцеста не відповіла. Вона думала про колонаду очеретів, де було затишно і де ніхто не міг бачити їх. В прекрасній отельній кімнаті вона не почувала себе так спокійно і певно, як у цім очеретовім коридорі. В отелях бувають замки і бувають непомітні щілини в стінах. А там, у тій колонаді, нічиє око не могло б побачити, що роблять двоє коханців, хіба що качки, пролітаючи вгорі, могли б подивитися на людську любов, і від цього ще солодчі, ще тоскніші ставали думки про колонаду в очеретах.

Альцеста на мить глянула Орестові в вічі, і йому здалося, що в її погляді були зневага, любов, сором, ненависть, холодне презирство.

„Альцесто" сказав з одчаєм Перебийніс. Але вона знов відвернула голову.

XIV

Випливли з-під човна і залишилися позаду Біле, Хрещате і Червоне Озера, та ні Хрещате, що немов візантійський хрест, ні ясне Біле, ні велике Червоне не змили з лиць Альцести гнівної задуми. Вона уперто мовчала і на слова Орестові тільки відвертала голову.

Перебийніс замовк і став гнати так, що вода кипіла і грала під човном, а зілля по берегах, як зелені поплавці, то виходило голе з-під води, то занурялося по шию.

Нарешті Перебийніс вибрався знову в Дінець. Підгір'я правого берега свіжою соковитою озією затулило передвечірнє сонце, а за підгір'ям ліс Тюндик лавами сходив на ще вищу трикутну гору і, прикро підійшовши до самих брам сонячного ґалаґану, здивовижений спинявся і ставав на шпилі, розоравши, хмари. Гей, у горі стояв ліс!

Затриманий геївською гаттю, став і Дінець. Не дзюркотіли поміж трави його води, а з краями врівень наливши лоно, стояли як велетенська ванна, ніби одна крапля могла переповнити їх і затопити всесвіт. З лівої руки теж виріс лісок, і тільки в прорізі межи берегами то з'являлися, то щезали геївські оселі.

Вони з'явилися востанне, і знову Перебийніс прикро повернув у лівий беріг. Між деревом одтулилася вузенька чорна протока, роздалася в малесеньке чорне озірце, човен з розгону зійшов на спадистий беріжок, засичав і став.

Перебийніс покинув весла, схопив рушницю й пилку й вистрибнув у ліс.

„Ви забули про ваше сало", сказала Альцеста холодно і ввічливо. „Будьте ласкаві взяти його: я не потребую подарунків".

Перебийніс повернувся і глянув на неї. На сонячнім обличчі його боролися усмішка і ласкавий докір. Він насупився, та голос його був, як і раніше, ласкавий і теплий.

„Простіть мене", сказав він. „Заради всього любого і прекрасного на світі — ні, вислухайте мене, Альцесто, хоч востанне, — заради того, що ви сказали отам — в очеретяній колонаді — дозвольте мені залишити сало в вашім човні ще на півгодини! Ви дозволяєте, ви не можете не дозволити!"

Він підійшов до рівного високого ясена і почав його пиляти внизу.

Альцеста знов відвернулася і, зриваючи якісь квіти, кришила їх межи тонкими пальцями своїх класичних рук. Пилка дзижчала, тирса намистом лягла круг підніжжя ясенового, а Перебийніс пиляв і пиляв. Він вийняв гарячу пилку і понюхав її. Раптом на обличчі його з'явилося таке неймовірне здивування, що Альцеста не витримала, і погляд її став як знак запиту.

„Пилка пахне йодом" — сказав Перебийніс. Він покинув її, кинувся до рушниці і став її нюхати всю вдовж — від мушки й до ложа. Коло замка його ніс спинився.

„Рушниця — одгонить касторкою!" сказав нарешті Перебийніс і помалу спустив її на землю. Він струсонувся ввесь, ніби прокидаючись від ідіотського сну. „Я не розумію", сказав він. „Невже?..."

Але Альцеста вже встигла опам'ятатись, „Мене не цікавить, чим пахне ваша пилка і ваша рушниця", сказала вона льодовим голосом. „Будьте ласкаві кінчати ваше діло і взяти з човна ваше сало".

Перебийніс ще раз струсонувся і знову взявся до роботи. Ясен зарипів і похилився. „Ах!" мимоволі зойкнула Альцеста. Перебийніс ускочив по коліна в воду, і там, де він допіру стояв, ясен з крахом ліг на землю.

Знову Перебийніс підійшов до нього з пилкою. Коло прикорня він одрізав від стовбура двоє рівних кружалок, ці кружалка він притулив устой до пня, узяв рушницю і націлив у центр кола.

„Синьоро!" сказав він. „Я мушу потурбувати вас, вистреливши з рушниці".

Альцеста затулила вуха. Перебийніс вистрелив і вибив шротом середину в кружалках. Він знову взявся до пилки і випиляв циліндричну цівку. На кінцях тієї цівки він понасаджував обидва кружалка, як колеса на вісь. Потім він підійшов до Альцести.

„Синьоро Альцесто!" урочистим тоном почав Перебийніс. „Я розумію ваші почуття і, хоч я глибоко переконаний, що не хотів учинити нічого неделікатного, я не буду себе боронити. Умовімось, що, не спинивши човна в тій далекій очеретовій колонаді, я допустився непростимої провини, я смертельно поранив ваші почуття. Але ми не можемо зараз розлучитись.

Не будьмо згадувати про те, що вам дуже не легко було б самій найти звідси дорогу до станції, щоб сісти в потяг, який повіз би вас назад у сонячні подоли Кампанії, при умові, що на паспорті вашому уже є італійська віза.

Але згадайте, що ви не були ще в лісових Озерах Слобожанської Швайцарії.

Людське життя, синьоро,— це дивна і незрозуміла річ. Буває, що молодий надхненний юнак, учившися

пильно політичної економії, української стилістики і навіть англійської мови, бувавши в громадянській війні і урятувавшись від смерти тільки тим, що в ворожому кулеметі трапився один з чотирьох сот шестидесяти семи перебоїв, які, відома річ, належать до кожного кулемета і які перебої можна і слід виправляти чотирма стами шістдесят сімма способами, любивши дівчат ревно й ніжно і у відповідь мавши від них таке ж ніжне й ревне кохання і на останці узявшись перекладати українською мовою роман французького академика, що цей юнак перейшов усю ту довгу та розмаїту житецьку путь лише для того, щоб, вертаючись додому з інтимної, веселої бесіди, загинути під колесами трамваю.

Але згадаймо ще, що той юнак жив життям попереду не призначеним і не спланованим ніким.

Ви ж, прекрасна Альцесто, ясно бачите перед собою свою путь життьову. Усе ваше музично гармонійне життя, довгі роки подорожи з ученим доктором Леонардо, остання подорож ваша в Слобожанську Швайцарію і темний кінець тієї подорожи — усе це, гармонійне і неминуче, постало в думці того, хто створив вас, прекрасну Альцесту, і вченого доктора Леонардо. Ви не можете не поїхати в лісові озера і ви мусите їхати в лісові озера зі мною, студентом Орестом Перебийносом".

Альцеста посміхнулася так, що в Перебийноса одразу стало тепло на душі.

„Я не розумію й половини того, що ви сказали, велемудрий синьоре Перебийносе. Наскільки я бачу, ви ще не загинули під колесами трамваю, і я раджу вас у майбутньому обачно переходити хрещатики Слобожанської Столиці. Коли ви випиляли ці деревляні колеса для того, щоб загинути тут під ними... що ж, і це вам не вдасться, бо я не бачу над цими колесами трамваю. А що до доктора Леонардо, про якого мені вже легше згадувати після того прикрого інциденту в очеретовій колонаді, то ви самі ж мені

показували передостанній номер газети „Воче - Дель-Пополо“, де було написано, що він зовсім не є доктор Леонардо, а тільки якийсь нікчемний еспанец дон Хозе Перейра.

Яку ж ціну я маю скласти вашій філософії про гармонійність і плановість мого життя?

Але ви слушно сказали, що я не вправилася б сама добитись до станції. Я залежу від вашої волі. Я сподіваюсь, що ви допоможете мені виїхати звідси над вечір і в усіх маршрутних справах зовсім покладаюся на вас. Коли така ваша ідея — будь ласка, їдьмо через лісові озера“.

Перебийніс підкотив вісь з колесами під човен.

XV

Кажуть, що роз'ятрена фантазія мистця може химерністю і надзвичайністю своєю випередити найдивовижніший витвір Натури, наймонструозніший факт Реальної Дійсности.

Але я признаюся, що вкупі з громадянами реалістами ніколи не йняв цьому віри. І той, кому ще треба доказів, мав би подивитися на човен, що їхав на колесах у цілком реальному лугові, серед живих і соковитих осик та ясенів, живий студент з химерним прізвищем Перебийніс (яке дійсно вирізане на кручі межи Задонецькими і Короповими хуторами, в чому кожен може сам переконатись), котив цього човна за весло, як за штельвагу, а в човні сиділа прекрасна жіноча фігурка — жива італійка Альцеста в літі тисяча дев'ятсот двадцять восьмого року. Я думаю, що цей абсурдний факт, це гротескне сполучення несподіваних чужорідних елементів у прозаїчному лісі навпроти Тюндика сами по собі могли б переконати найбільш завзятого скептика.

Отже, човен котився лісовою дорогою. Як деякий запорожець, могутній Перебийніс тягнув чорноморську чайку на перетяжці, на носі спочивала берданка — бойова гаківниця, прекрасна генуезька бранка, задумлива й сумна, сиділа в кораблі, і корабель ваги-переваги никав по хвилястій лісовій дорозі.

Немов чайка, що шукає в лузі при битій дорозі свої любі діти, шугав човен у коломиї і знову підіймав голову, вибираючись на спадисті сугорби. Дитячі деревляні колеса незґрабно пурхали в колії, і вісь, як кустарна дирчітка, наївно торохтіла під човном. Немов колосальна лялька сама їхала на колесах у дарунок лісовому велетенкові Вернидубові, що солодко спав, витягнувши босі ноги в очеретах, десь за Довгим Озером. Так солодко спав велетенко, що й не поворухнувся, коли лялька підкотилася до самого берега Довгого Озера і Перебийніс почав витягати з-під човна колеса.

Уже він улаштував вісь, уже поставив весла і лагодився зіпхати човна в воду, коли Альцеста побачила крізь кугу чиїсь босі ноги.

„Оресте! Дивіться!“ скрикнула вона. Перебийніс швиденько розсунув зілля і витяг звідти за ноги невеличкого хлопця, чорного і обідраного. Хлопець протер очі й сказав:

„Пустіть, дядю, а то вкусю!“

„Для чого ж ти будеш кусати мене, вічний мандрівче?“ сказав Перебийніс. „Яка тобі з того буде вигода! Краще ти розкажи прекрасній дамі про свою останню мандрівку, а я тобі за це дам, скажімо, три кубічних дециметри сала, бо хліб у тебе, очевидно, є. Починай, о завзятий, невтомний мандрівче. Починай, о соле землі, о їдючий ферменте, що примушуєш мусувати міщанський побут! Починай, хлопче!“

„Попереду ви мені покажіть сало“, ввічливо, але твердо одказав безпритульний.

Перебийніс обрізав скибку сала і дав її безпритульному.

„Я син доброго древонасадця“, сказав хлопець, „він вигонив колись мене з братом і матір'ю з хати. Довго блукали ми, шукаючи притулку, та нарешті я не витримав такого неспокійного життя і втік до безпритульних“.

Сьогодні я був близько хати доброго древонасадця, мого батька, я хотів украсти дошку або дві, бо мені треба було зробити запас цигарок. Але добрий древонасадець вистрелив у мене з рушниці, і я втік. Я спав тут коло озера, і мені приснилося, ніби десь лісовою дорогою торохкотить деревляний візок і в ньому сидить марципанова лялька. Цей візок був дуже маленький, і його тягнув веселий сірий ослик..."

З човна задзвенів срібний сміх, то сміялася Альцеста. Перебийніс ласкаво глянув на безпритульного.

„По тому я прокинувся, і мені здалося, що ви, дядю, витягли мене за ноги і дали мені скибку сала. Оце така була моя остання мандрівка".

„Все ж таки, мандрівче, я думав, що ти зможеш більше розповісти", мовив Перебийніс.

„Ах, дядю!" сумно зідхнув хлопець. „Ви не можете собі уявити, як набридає за цілісінький день розповідати. Це ж мій хліб — оті казки, що я їх мушу експромтом творити для кожного, хто може дати мені копійку. До того ж ця публіка страшенно полюбляє антихудожні оповідання про злочинства, грабунок, полові ненормальності та венеричні хвороби. Чи повірите, цей сифіліс просто сидить мені в печінках. Отож я розповів вам щиру правду і тільки трішки прикрасив свій сон. Будьте готові".

Безпритульний зробив бадьорий жест рукою і, одійшовши на ступнів десять, ліг у траву.

Лісовою дорогою з-поміж дерев вийшов добрий древонасадець.

„Доброго здоровля", сказав він і сперся на рушницю. „У вас теж берданка; це виходить усе одно як австрійський фронт. Коли я був на фронті, ми сиділи отак на горі взимку, а австрійці під нас підкопувались. І зовсім близько сновигають нехристі, отак за гін від нас. Нам патронів дають удосталь, кажуть: „Делайте перестрелку". Ну, ми робимо ту

перестрелку так — аби стріляти, тільки коло мене один хлопець і каже: „Дядю, я його встрелю, близько дуже собака бігає".

„Не стріляй", кажу, „на кий тобі чорт? Роби перестрелку".

А він знову: „Дядю", каже, „я його поцілю, гада!"

„Та на кий тобі", кажу, „біс він здався? Яка тобі, вигода, скажи, дурна голово?"

А він одно: „поцілю та поцілю".

І поцілив таки, дурень. Австрієць як не закричить, мов заєць, аж у вухах залящало. Підбіг до нього санітар, ізняв із його усе, й сорочку ізняв — а тут холодно, аж зуби цокають, тільки глядячи на нього, і став йому перев'язку робити. А цей дурний ніяк не вгамується.

„Дядю", каже, „я й санітара поцілю!"

„І не кажи до мене", кажу. „Я з дурнем і балакати не хочу. А коли ти тут будеш людей без діла стріляти по-дурному, то, ось тобі слово, поцілю тебе самого колись у спину".

Аж тоді вгамувався. Отак-то бувало славно в нас на австрійському фронті".

Древонасадець приязно оглянувсь навколо й побачив безпритульного в траві.

„Диви, Ілько!" сказав він. „Знов ти в мене дошки націляєш. Я ж тобі казав, що встрелю. Ну, лежи, лежи, тільки щоб до хати й близько не підходив".

Древонасадець вибрав вигідне місце і сів на траві крутити собі цигарку.

Горохтів віз, і з лісу виїхав селянин Черепаха, підстьобуючи свого коня Володьку.

„Чи не треба когось одвезти на станцію?" сказав селянин Черепаха. „Я саме їхав по горілку, та коли ото проїжджав повз отой бовдур, що з нього балакає на майдані, то й прочув, що не треба пити горілку, бо здорово шкодить на печінки. То я й завернув сюди — лучче, думаю, замість пити одвезу когось на станцію".

Селянин Черепаха спинив воза, випріг вірного коня Володьку і пустив його пастись. Сам він сів на траву і попрохав у древонасадця махорки.

„Нехай попасеться Володька", сказав він гуманно, „а тоді вже й поїдемо. Ще й не пора їхати".

„Альцесто!" раптом сказав Перебийніс. „Ви не повірили мені, коли я казав про гармонійність і плановість всього вашого життя і вашої подорожи в Слобожанську Швайцарію. Подивіться ж навколо себе: от тут на траві зібралися всі, кого привелося вам зустрічати підчас вашої подорожи: от безпритульний велетенко, от добрий древонасадець от селянин Черепаха, от його вірний кінь Володька і от перед вами я, студент Орест Перебийніс, якого ви ще так недавно називали своїм спасителем".

Перебийніс замовк, і шелест промайнув по кущах, наче десь за ними причаїлася легендарна баба, химерний витвір нашої уяви, потенціяльна перша жінка доброго древонасадця. На мить здалося, ніби в повітрі запахло печеним буряком і конопляною олією, а на тихій воді озера, мов горошок на бабиній спідниці, лежало кругле латаття. Уже древонасадець схопився на ноги й кинувся по берданку, як шелест знову вщух, і вітер розвіяв аромат печеного буряку. Альцеста підвелася в човні, горда й розгнівана, мов ерехтейська богиня.

„Яка ціна вашій мізерній філософії?" проказала вона розміреним тоном смертельної зневаги. „Ви кажете, що зібралися тут на цій траві всі, кого я зустрічала в своїй останній, в своїй нещасливій подорожі. Коротка ваша пам'ять, синьоре студенте Перебийносе, і боюся я, що не подолаєте ви інтегралів і не зможете будувати нове, щасливе життя.

„Де ж доктор Леонардо? Ви забули про нього!

„Ах, я готова навіть простити йому, що він не доктор Леонардо Паццї, а якийсь невідомий еспанець дон Хозе Перейра. Любов не знає націй і для любови немає ні італійців, ні еспанців.

„Леонардо, де ти? Леонардо, я люблю тебе й тільки тебе! Леонардо, мій коханий, де ти?"

Альцеста тихо схилилася над човном і заплакала. Ніхто не сказав ні слова, всі сиділи тихо й нерушимо. Навіть кінь Володька перестав рвати траву, підняв голову і, здавалося, прислухався.

„Селянине Черепахо", промовила Альцеста, стримуючи ридання, „запряжіть свого вірного коня Володьку і одвезіть мене на станцію".

Черепаха тихо підвівся і підійшов до коня. Знову шелест шугнув кущами, кінь злякано заіржав і кинувся в бік, кущі розсунулися, і з кущів вийшов доктор Леонардо.

XVI

Він весь був обсипаний тирсою, ішов поволі і затуляв собі обличчя останнім номером італійської газети „Воче Дель Пополо".

Поволі, не кажучи ні слова, він підійшов до Альцести і одтулив своє обличчя.

„Альцесто", сказав він слабким, далеким голосом, „ти покликала мене і я прийшов".

Альцеста як заніміла дивилася на нього. Так, це був він, виснажений, стомлений, блідий, як привид, обсипаний тирсою, з перебитим носом, але це був доктор Леонардо; живий і коханий, він стояв перед нею.

Немов прокинувшись від тяжкого сну, Альцеста кинулась до Леонардо. Вона мовчки цілувала його пилом припале обличчя, поранений ніс, обтрушувала рученятами тирсу з любимої скуйовдженої голови, цілувала йому руки, плакала, сміялась і знову бралася цілувати. Нарешті, немов потомлена в смерть, вона схилила голівку йому на груди й затихла.

„Коли ми розлучилися з тобою, кохана", почав Леонардо, „я випадково прочитав у цій газеті, що в передостанньому номері її якийсь безвідповідальний негідник зганьбив моє чесне, незаплямоване ім'я, написавши про мене, що я не є доктор Леонардо, а якийсь еспанець дон Хозе Перейра.

„Але редакція газети „Воче Дель Пополо“ не забарилася виправити свою помилку. То був передостанній намер, а ось останній.

„Редакція спростовує прикру помилку, що трапилася в передостанньому номері газети з вини коректора. Остаточно з'ясовано, що доктор Леонардо Пацці є дійсно доктор Леонардо Пацці, а не хто инший. Що ж до дона Хозе Перейра, родом еспанця, то пощастило добути цілком певні відомості, що він насправді є дон Хозе Перейра, еспанець, а ні в якім разі не наш вельмишановний учений, доктор Леонардо Пацці, який саме відбуває наукову подорож по світу і тепер, як повідомляють, подорожує по Слобожанській Швайцарії“.

„Леонардо!“ скрикнула Альцеста. „Леонардо! Чи можеш ти простити мене!“

„Я шукав тебе, о Альцесто“, просто сказав доктор Леонардо „Коли я догадався, що якимсь чином тобі до рук потрапив передостанній номер газети „Воче Дель Пополо“ з клеветницькою заміткою про мене, я втратив свідомість.

Цей номер, якого я сам ще не читав, очевидно, випав з кишені мого пальто підчас нашої подорожи, і ти могла його знайти...“

„Цей номер знайшов я“, чесно і сміливо сказав Перебийніс. „Але ви розумієте, я не мав у руках останнього номера і хотів щиро і чесно попередити Альцесту. Я винний лише в тому, що завелику склав віру буржуазній газеті“.

Перебийніс поліз у човна по газету. Шматки її лежали розсипані по дну, але самої газети не було.

„Не шукайте, Оресте!“ м'яко сказав доктор Леонардо. „Я бачив, як безпритульний украв сало разом з газетою. Вона нам тепер не потрібна.

„Коли я побачив, що втратив Альцесту, я вирішив не повертатися назад на батьківщину.

„За довгі роки моєї подорожи, люба, кохана, я шукав тільки тебе. Тільки для тебе було все моє

життя і всі мої подорожі і тільки для тебе була ця остання моя подорож у Слобожанську Швайцарію.

„Коли я побачив, що втратив тебе, я постановив оселитися тут, на тім місці, де я бачив тебе востаннє, Альцесто. Я думав жити серед цього злиденного, великого, мистецького, дикого народу на березі тихого Дінця, допомагати його жінкам родити, його чоловікам працювати і його дітям виростати здоровими й щасливими. Я лікар — і для мене скрізь знайдеться місце на цій зеленій землі.

„Я роздобув рушницю і пилку і почав різати ліс, щоб збудувати собі шале при березі Дінця. Я працював, коли ваш човен причалив до місця моєї роботи, і я бачив вас крізь листя ліщини.

Я признаюся тобі, о Альцесто, що в мені прокинулися дикі, люті інстинкти. Моє серце ущерть сповнилося ненавистю проти цього здорового, прекрасного хлопця. Я виждав, поки він спустив човна на воду, і вискочив з заростів, щоб відняти в нього сало.

„Голод мучив мене, але не це найбільше мене вразило. Мене довело до одчаю те, що ти, кого я так любив ревно, затулила своє обличчя руками, коли побачила мене.

„Моє рішення відняти сало зробилось непереможним і непохитним, і я взяв його...“

„Але, Леонардо“, тихо сказала Альцеста. „Ти націляв в мене з рушниці другою рукою“.

„Люба моя, моє безцінне, моя темноока душе“, сказав Леонардо. „З рушниці не можна націляти однією рукою. Я просто тримав її в лівій руці, а ти, побачивши чорну яму дула, подумала, що я хочу тебе забити“.

„Я взяв сало, я кажу, але в цю мить Орест — і він зробив, як герой і лицар — з'явився тебе рятувати...

„Очунявши від болю, я побачив, що підчас мого нападу на човен пляшки з йодом і касторкою, що були в моїй кишені, розбилися — і ліки проллялись.

„Зібравши рештки йоду й касторки, я подав собі першу медичну допомогу. Ліків вистачило на те, щоб припинити небезпечні процеси в пораненому носі. Після цього я почав міркувати й вирішив, що запах йоду й касторки мусив навести вас на думку, що той, кого ви взяли за бандита, був насправді нещасний доктор Леонардо...“

„Я догадався“, тихо сказав Перебийніс. „Але Альцеста посварилася зі мною і не хотіла вірити ні одному моєму слову. Я промовчав про йод і касторку“.

„Я пішов шукати вас“, казав далі доктор Леонардо, „щоб попрохати віддати мені назад пилку й рушницю — все, що мені зоставалося на цім світі після того, як я утратив Альцесту.

„Та коли я почув, як ти кликала мене, о Альцесто, як ти готова навіть була забути про те, що було неправдиво надруковано в газеті, я зрозумів, що я найщасливіший з людей, що ти знов моя і тепер назавжди, назавжди, Альцесто...“

Він замовк, і Альцеста дужче притулилась до нього. Добрий древонасадець, селянин Черепаха, студент Орест Перебийніс тихо зняли шапки й схилили голови. Безпритульний велетенко теж підніс руку до голови, та, згадавши, що на нім немає шапки, ізняв з голови вошу.

XVII

„Їдьмо на станцію“, сказав селянин Черепаха. „Сідайте!..

Епілог. Минуло десять років, і багато води упливло озерами, Дінцем і Тридінчям. Дніпрельстан постачав дешеву електричну енергію. Селянин Черепаха варив собі курку в електричному казані і одночасно балакав телефоном з сільрадою про потребу негайно зробити дощ на посіви. Безпритульний велетенко, побувши в санаторії і в школі, зробився професором римського права і жив в однім місті-садку з інженером Перебийносом Орестом. Вони часто зустрічалися на тенісі й балакали про минулі часи,

добрим згадуючи словом подорож у Слобожанську Швайцарію.

Дід по довгих мандрах повернувся на батьківщину, вмер, і його поховали поруч з його собакою. Добрий древонасадець помирився з своїм сином і, приїжджаючи до нього в місто-садок, учився грати в лавн-теніс.

Тільки про одне я не зумію розповісти вам, мої любі читачі і ще любіші читачки, про те, що сталося з ученим доктором Леонардо і прекрасною Альцестою після того, як скінчилася їхня подорож у Слобожанську Швайцарію і вона стала його коханкою. Я не можу вам нічого про це розповісти, бо доктора Леонардо і прекрасної Альцести ніколи не було на світі і вони не їздили у Слобожанську Швайцарію.

Я їх вигадав.